

OMILA DINA

IX

3
4

GLASILONAROD
NODADIKALNE
GADIJASTVA

VSEBINA 3. 4. ŠT.: 1. EPIGONSKA DEKADENCA. — 2. A. OGRIS: Q PRAGMATIZMU IN PRAGMATIZMIH. — 3. LAVO ČERMELJ: ALI NAJ NAPRAVIJO . . . — 4. MASKE IN PROFILI XI. A. OGRIS: PAUL CLAUDEL. — 5. Dr. RICHARD HENIG: PANAMSKI PREKOP. — 6. DRIL: SLOVENSKA UTOPIJA. — Manjšinska razstava. — »Tehnični klub«. — Izpremembe na tehnik. — Tržaška razstava. — »Naša vas«, »Beli rojaki« itd. — Deset let v Pragi. — Slovensko dijaštvo. — Srednješolski vestnik. — Književnost in umetnost. — Razno. — Pregled revij.

P. T.

Prosimo vse cenj. naročnike, da blagovolijo poravnati naročnino. Vsem, ki še kaj dolgujejo za letošnji in prejšne letnike, smo pridjali položnice, na katerih je označena dolžna vsota. Storitve kar najhitrejšje svojo dolžnost, ker sicer ne moremo izdajati lista; tiskarna zahteva plačilo za vsako številko posebej. Pričujoča številka obsega 40 strani; prihodnja izide z bogato vsebino še pred počitnicami.

UPRAVNIŠTVO.

OMLADINA STANE LETNO 4 K, ZA UČITELJSTVO 3 K, ZA DIJAKE 2 K; POSAMEZNE ŠTEVILKE 50 VIN. — ODGOVORNO UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO JE NA KRALJ. VINOGRADIH. — VSI UREDNIŠKI PRISPEVKI IN UREDNIŠTVA SE TIKAJOČE STVARI NAJ SE POŠILJAJO NA NASLOV: »OMLADINA«, KRALJ. VINOHRADY, BRANDLOVA 34. — ODPRTE REKLAMACIJE Z OZNAČBO »REKLAMACIJA« SO POŠTNINE PROSTE. — IZDAJA IN OBLASTVU ODGOVOREN JE A. OGRIS. — TISK. DR. E. GRÉGOR A SYN. — PONATIS DOVOLJEN LE Z NAVEDBO VIRA.

Vaše blagorodje! Slavno društvo!

»Goriška Tiskarna A. Gabršček« v Gorici namerava izdajati pod uredništvom mlajšega slovenskega publicista 100 zvezkov broječo »Prosvetno knjižnico«, vsebujočo zaklad poljudnoznanstvenih esejev in monografij iz peresa izbranih naših najboljših znanstvenikov in publicistov.

Serije, ki bodo tvorile »Prosvetno knjižnico«, so:

Serija	I. Država	5 zvezkov
»	II. Gospodarstvo	15 »
»	III. Tehnika	10 »
»	IV. Socialne teorije	10 »
»	V. Socialno gibanje	10 »
»	VI. Politika	10 »
»	VII. Filozofija, psihologija, naravoslovje	10 »
»	VIII. Medicina	10 »
»	IX. Pravo in uprava	10 »
»	X. Kultura	10 »

Cena vsakemu posameznemu zvezku je preračunana na **60 v za naročnike**, torej celi zbirki, koje izhajanje je preračunano na 4 leta, na 60 K, tako da je s tem omogočena sukcesivna nabava te knjižnice pač vsakomur.

Nenaročnikom in v knjigotrštvu se cena primerno zviša.

V tem tiči velika vrednost te knjižnice: Za majhen denar si more nabaviti vsakdo moderno knjižnico iz peresa najboljših pisateljev. S tem se priporoča ta moderna poljudnoznanstvena knjižnica vsakemu inteligentu, kakortudi zlasti za javne ljudske in društvene knjižnice, za knjižnice planinskih koč S P. D., za sokolske župne in društvene knjižnice, za knjižnice Zveze Narodnih Društev in Zveze Napredne Mladine itd. itd.

Založništvo podaja s tem tudi snovateljem in oskrbovatelem ljudskih knjižnic priložnost, oskrbeti te knjižnice poleg leposlovnega tudi s poljudno znanstvenim čtivom.*)

Da pa more prevzeti založništvo nase breme zalaganja, honoriranja, tiska, knjigoveznice in razpošiljanja tako ogromne knjižnice, — koje skupna naklada bo znašala **150.000 zvezkov!** — je nujno potrebno, da se mu zagotovi neko minimalno število odjemalcev, in sicer najmanj

štiri sto.

Malo zahtevamo od slovenske inteligence. A še to, — bo li izpolnjeno?**)

Obračamo se med drugimi tudi do Vašega blagorodja s prošnjo, da blagovolite postati naročnik te knjižnice ter tako pomagati zagotoviti to eminentno kulturno podjetje.

V svrhu naročbe se blagovolite poslužiti privitega naročilnega listka.

Izobrazba vsakega dijaka, uradnika, učitelja in sploh inteligenta je razvidna iz kakovosti knjige, katero čita, knjižnice, katero zbira, revije, na katero je naročen.

Gesla »Knjige med narod!« in »S prosveto k svobodi« imajo dandanes globlji pomen, ko kedaj poprej!

*) Izmed spisov, ki so namenjeni za prve zvezke »Prosvetne knjižnice«, omenjamo: »Državno pravo ali narodnostna avtonomija?«, »Država in cerkev«, »Morje in mesto«, »Naš problem srednjega stanu«, »Poljedelstvo in tehnika«, »Metode socialnih znanosti«, »Proletariat«, »Stavka«, »Parlamentarizem«, »Darwin in Haeckel«, »Svetovno naziranje modernega človeka«, »Geološka struktura slov. zemlje«, »Mi mladeniči«, »Me mladenke«, »Avstrijsko koalicijsko pravo«, »Sport«, »Časopis«, »Univerza«, »Kulturne laži« itd.

**) Da je upravičen pesimizem in da ravna založništvo prav, da se obrne do publike s vprašanjem, ali bo podjetje našlo dovolj odjemalcev, predno prevzame nase tak riziko, dokazuje naslednje dejstvo: Isto založništvo se je v letu Tolstojevе smrti obrnilo na slov. izobraženstvo s pozivom na naročbo slovitega Tolstojevеga romana »Vojna in mir« ter obljubilo izdajo, če se za to delo oglasi vsaj 500 naročnikov. Oglasilo se jih je pa dosedaj celih — 29 (devetindvajset)!

LUBOR NIEDERLE: SLOVANSKI SVET

VAŠE BLAGORODJE!

se ocene velikega dela: „Slovanski Svet“ so edine v tem, da ta knjiga ne sme manjkati pri nobenem slovenskem naobražencu! Kljub temu je slovenska inteligenca do zdaj tak malo segla po znamenitem delu, da smo prisiljeni tem potom opozoriti jo na to knjigo, ki je bila v vsem kulturnem svetu zelo laskavo sprejeta. Delo je prevedeno na francoski, angleški, ruski, polski jezik. Slovenski prevod, ki ga je oskrbel dr. J. A. Glonar, se je povzpel z dostavki dr. Lončarja in Janka Mačkovška, (dr. Lončar: „**Socialna zgodovina Slovencev**“; Janko Mačkovšek: „**Statistika Slovencev**“), čez prevod do publikacije samosvoje, originalne vrednosti in pomena.

Knjiga obs ga 306 strani, je opremljena z originalnim ovitkom in s pregledno narodopisno karto slovanstva. Stane 4 K 50 vin. in se naroča v „Blasnikovi tiskarni“, Ljubljana, Breg 12 ali po knjigarnah. — **Poslužite se priloženih naročilnih kart!**

MNENJA IN OCENE 'SLOVANSKEGA SVETA'

... son livre en général si sagace, toujours scrupuleusement honnête et enseigne méticuleusement sur la départition ethnique
(MARIUS-ARY LEBLOND, L'OPINION 24. 11. 10.)

... Knjiga podaja mnogo več, kakor obeta njen naslov. Iz knjige spoznamo teritorij, na katerem žive slovanski narodi in se seznanimo z zadnjimi rezultati statistike o posameznih slovanskih narodnostih, spoznamo pa tudi razvoj teh narodov in njih današnje stanje. — Dr. Lončarjev spis: „Socialna zgodovina“ je najobširnejši zgodovinski del, kar jih je v tej knjigi in tudi najtemeljitejši. **Razprava zasluži vsa pozornost. Knjigo toplo priporočamo, ker je izbreren pripomoček za spoznavanje slovanskih narodov.**

(SLOV. NAROD, 3. JANUARJA 1912.)

... Knjiga, kakoršne so že dolgo pogrešali vsi slovanski narodi, nima ki je bila posebno Slovincem tako potrebna, kakor voda potniku v puščavi. Ceno knjige povzdiguje dejstvo, da ni slepo predstavljena, ampak obogatena za nas in za druge. Spis Dr. Lončarja je tako temeljit in resen, kakor so le Lončarjeva dela, poučen za sedanje in bodoče narode. Enako potreben je bil tudi podatek znanega manjšinskega delavca I. Mačkovška: „Statistika Slovencev“. **Knjiga, ki je naravnost epohalna, ne sme manjkati pri nobenem izobražencu, v nobeni šoli, posebno pedagogi ljudskih in srednjih šol jo morajo imeti in pridno uporabljati.**

(JUTRO, 7. DEC. 1911.)

... Po čemer se ta spis (dr. Lončarjev) še posebej odlikuje, je preglednost gradiva, umljiva, mirno tekoča beseda, priprosto in

Po povzetju

Na ogled

Na stalen račun

naročam:

„Prosvetno knjižnico“ (po izhajanju), à 60 h zv.

„Politično-sociološke knjižnice“ zv 1.:

Vladimir Knaflič, „Socializem“, Oris teorije

broš. 4.— K

v platno vez. 5·20 „

A. Gabršček, **Narodne pripovedke v Soških planinah**, vez. 3 K.

Dvomesečnik „Veda“.

Katalog knjig.

Neugajajoče naj se prečrta.

Ime in stan (čitljivo in natančno)

Kraj, ulica, številka, pošta:

TISKOVINA.

Znamka
za 3 h,
oziroma
5 h.

„Goriška Tiskarna“ A. Gabršček

GORICA

Gospoka ulica št. 7.

TISKO VINA.

3 vin.

P. T.

„Tiskarna Blasnik“

Ljubljana,
Breg 12.

P. T.

PROSIM POŠLJITE MI „ZNANSTVENE KNJIŽNICE“:

III. knjigo: L. Niederle: Slovanski Svet K 4·50

I. „ : Drtina: MISELNI RAZVOJ EVROPSKEGA ČLOVEŠTVA . . . K 2·50

II. „ : Dr. M. Rostohar: UVOD V ZNANSTVENO MIŠLJENJE . . . K 5·20

Dr. K. Ozvald: VOLJA IN DEJANJE K —'70

po povzetju, po naročilu.

Ime:

Kraj:

.....

Česar ne želite, prečrtajte! Prosimo za čitljiv podpis in kraj!

premišljeno razlaganje; brez težkega balasta in neprijetnega zaletavanja. Za vsakega po kulturi in izobrazbi stremečega človeka so postali spisi dr. Lončarja neobhodna potreba. **Vsak slovenski izobraženec jih mora poznati, prečitati in preštudirati jih mora, ako hoče poznati naše politično in socialno življenje.**

„Omladina“ nas je zopet iznenadila z lepim delom. Ne da se namreč zanikati, da je nedostajalo v zadnjem desetletju pri nas zanimanja in znanja o sosednjem slovanskem svetu. Knjiga „Slovanski Svet“ je to odpravila. Poleg tega je pridejan knjigi še načrt socialne zgodovine Slovencev, takorekoč vademecum slovenske zgodovine, ki pri nas res ni drugega, nego socialna. Knjigo popolnuje statistika Slovencev. — Razprave dr. Niederleja ne moremo omenjati drugače, nego da občudujemo njegovo znanstveno energijo, s katero je rešil nalogo, da poda kratko zgodovinsko, zemljepisno in statistično sliko o vseh Slovanih. „Omladina“ je imela srečno roko, da je izbrala za svojo knjižnico ta spis. Treba je bilo izpolniti nedostatek; kajti neovržno je, da nam manjka slika s Slovani, kar se tiče preteklosti in sedajnosti; zato je slovanska misel pri nas slabotna in v praksi ne vemo, kam meriti korake. V ti smeri bo ta knjiga dobro opravila svojo misijo ... **S to znanstveno publikacijo „Omladine“ smo jako zadovoljni.**

(„NAŠI ZAPISKI“, 8—10, VIII, 1911. in 4—5, IX, 1912.)

Dobili smo prevod znamenitega dela, o katerem smo že v Lj. Zvonu pisali. Nova sta dodatka dr. Lončarja in I. Mačkovška. **Tako izpopolnjena knjiga naj ne manjka pri nobenem zavednem slovenskem izobražencu.**

(LJ. ZVON, 1 ŠT. XXXII. 1912.)

... Knjiga bi morala biti v rokah slednjega slovenskega inteligenta.

(VEDA, 1. ŠT. II. 1912.)

ZNANSTVENA KNJIŽNICA OMLADINE

IZKAZUJE DO SEDAJ SLEDEČA DELA:

- I. knjiga: Prof. Drtina: MISELNI
RAZVOJ EVROPSKEGA
ČLOVEŠTVA K 2'50
- II. knjiga: Dr. M. Rostohar: UVOD
V ZNANSTVENO MI-
ŠLJENJE K 5'20
- III. knjiga: L. Niederle: SLOVAN-
SKI SVET K 4'50**
- Poleg tega: Dr. K. Ozvald: VOLJA IN
DEJANJE K —'70

*NAROČILA SPREJEMA TISKARNA
BLASNIK, LJUBLJANA, BREG 12., OMLA-
DINA', GLASILO NARODNO-RADIKAL-
NEGA DIJAŠTVA PA IMA UREDNIŠTVO
IN UPRAVO. NA KR. VINOGRADIH 1248.*

Založništvo „Goriška Tiskarna A. Gabršček“

je izdalo v maju 1911 prvi zvezek »Politično-sociološke knjižnice«:

VLADIMIR KNAFLIČ

SOCIALIZEM

Oris teorije.

Osmerka, str. XII+372, broš. 4 K, v platno vez. 5'20 K.

O tem delu se je kritika izrekla jako laskavo.

V kratkem se zbirka nadaljuje.

ANDREJ GABRŠČEK

„Narodne pripovedke v Soških planinah“,

strani 384 male osmerke, broš. cena 3'— K.

V založbi »Goriške Tiskarne A. Gabršček« izhaja:

VEDA

Revija za znanost in kulturo. — Izdajajo in urejajo Albert Kramer,

Ivan Prijatelj, Bogumil Vošnjak.

Dvomesečnik.

Obseg zvezka 96 strani.

Cena 8 K, dijakom enkratno 5 K.

V založbi »Goriške Tiskarne A. Gabršček« so izšle dosedaj po posebnem katalogu sledeče zbirke:

1. Slovanska knjižnica.
2. Salonska knjižnica.
3. Svetovna knjižnica.
4. Venec slovanskih povesti.
5. Knjižnica za mladino.
6. Talija.
7. Razne knjige.

Vse te zbirke in knjige so zlasti pripravne za javne ljudske kakortudi za zasebne **knjižnice** ter opozarjamo, da dobe akademična društva, gg. učitelji in drugi snovatelji ljudskih knjižnic pri vseh zbirkah poseben primeren **popust**.

— — ZAHTEVAJTE KATALOG. — —

LORD MACAULAY :

„Raje živim v podstrešni sobici ubožen, a s kupom dobrih knjig, kakor da sem bogat, a nepismen kralj!“

EPIGONSKA DEKADENCA.

Zadnja leta je zašla narodno-radikalna struja v sotesko, v kateri sta jo vzprejela dva sovražnika: liberalni in socialistični. Liberalni je veliko ubožnejši na duhu in se na noben način ne more izkoptati preko stvari, ki so popolnoma enodnevnega pomena in se izraziti, kaj pravzaprav hoče in kje je dobil povod, da se je začel zanimati za radikalno strujo. Vprašali smo, a odgovora ni bilo. Drugi nasprotnik pa je že previdnejši, sledi vsemu našemu gibanju in po priliki udari na tisto plat, ki se mu zdi ranljiva. Oba kažeta zanimanje za nas; le to je škoda, da se nasprotje ne premakne iz mesta, da je zelo podobno klerikalnemu, le da so stališča druga. Kajti kaj naj z izrazi, s kakršnimi nas je napadel v 3. št. letošnjih »Naših Zapiskov« g. Knaflič? Kaj je hotel ž njimi? Ali se mu je zdelo končno le imenitno napisati jih? V članku: Narodni radikalizem, socializem in drugo, govori o »dogmatizmu narodnega radikalizma, o avtoritarnosti voditeljev, o epigonski dekadenci«, pravi, da kažemo znake »reakcionarne plesnobe«! Seveda le obrniti je treba sliko, ki se ji pravi: nasprotje in pokaže se mesto liberalne fraze o radikalni nesvobodomiselnosti, o slepomišenju, o ruvajočih elementih itd. ali klerikalne o »masařykovcih«, o framazonih, bogotajcih Knafličeva, kakor je navedena zgoraj. Šoviniste dobimo seveda vedno za nameček, kljub temu, da beseda sama na sebi predebatirana iz stvarnega stališča, vzdrži vedno tudi etično svojo upravičenost. G. Knaflič nam je nametal kop letečih besedi, ki na prvi pogled briljantno »uplivajo«, in to je tudi — vse. Socialni demokrat se zaničevanja namrdi ob besedi »klofačijanstvo«, liberalni študenti že instinktivno vihajo nosove pred radikalci, klerikalci tudi, g. Knafliču smo pa postali plesnivi; ali beseda je beseda, in naj bo dalj ali manj časa vzdržljiva. Izvajanja Knafličeva so nejasna in nelogična in je s tem polemika z »Zapiski« otežkočena. S čim so potrjeni gornji očitki? Od početka sem, in struja obstoja že čez deset let je bil za nas merodajen njen program, ki smo se ga držali in delali po njem. Torej od početka je bila struja dobra, nadebudna, nekaj od česar se je mnogo pričakovalo. Iz nje je prišlo toliko načrtov, toliko mladega diha, da je imponirala. In danes je reakcionarno plesniva? G. Knaflič, zakaj vendar? Program je ostal, isti program, ki je bil dober. Vsakemu je svobodno ogrevati se zanj ali odklanjati ga. Socialistom, oz. soc. demokratom, vsaj jugoslovanskim, bo vedno na poti in v navskrižju, dokler

bo v narodnostni točki toliko diametralnega programatičnega nasprotstva, kakor ga je danes. In to nič ne de. Poleg radikalne struje vstane vsak čas lahko tudi dijaška socialno-demokratična; ako naj bodo »Zapiski« tla, na katerih naj se potom člankov à la Knaflič pripravi teren zanj, dobro. — V zadnjem času štejejo na Slovenskem med znanstvenike tudi g. Knafliča in raditega bi bilo umestno, da bi že radi tega slovesa vsestransko podprli svoje besede. Človek, ki veliko ve, si končno lahko dovoli tudi take izraze, samo da jih stvarno podpre. Tega pa g. Knaflič ni storil. Tudi radikalna struja ima svojo psihologijo, naravnost interesantno psihologijo mladega življenja, ki je seveda g. Knaflič ne vidi. V začetku so bili dane glavne točke programa, ki so bile tako široko, da za nas radikalce po našem prepričanju še danes popolnoma zadostujejo. Stopili so ljudje skupaj, ki so vedeli kaj hočejo; postavili so si temelj in so zidali nanj. Bili so mladi in so zaupali v se, v prebujenje slovenskega življa, oglasila se je volja po prostem življenju, bolelo je zatiranje, izgubljanje zemlje, bolela malomarnost razumništva in cinizem klerikalizma. Mlado upanje in mladi upor sta dala duška svojemu počutku v besedah in v dejanju in rodila se je struja, s katero se glede na mladoletnost ne more primerjati ničesar z ozirom na sistematičnost in jasnost hotenja. Za prvimi poskusi so sledili triumfi, za hip se je vse nagnilo k radikalcem, vsem se je zahotelo dela. Ljudsko naobraževanje, potovalne knjižnice, predavanja, C. M. D., manjšinsko delo, shodi, čez noč sanacija dijaškega življa itd., vse to postaja z dnevom impozantnejše. Veliko je načetega, veliko v projektih. Kar se menjajo ljudje v struji, srednje šole dajo prvi novi material, ki živi še v lepem razpoloženju svojih prednikov, radikalni nazori in načrti se propagirajo potom tiska in vse je v najlepšem teku na dijaški strani. Ali žalibog ne pa tudi v javnosti. Padla je mnogotera krona v podporo »Prosveti« predavanja so vzbujala zanimanje, sprememba vodstva C. M. D. je bila vzprejeta z navdušenjem. Pa starina ima že svoj razum, ki ni več pristopen mlademu ognju. Načrti se niso izvršili, bilo bi treba denarja, podpor za mlade delavce, pravega razumevanja. Uspehov knjižnic, predavanj in drugega ni hotel biti, klerikalna strahovlada je začela zahrbtno triumfalni pohod, vročekrvni ruvajoči mladini je za trenutek zaprlo sapo in končno so se vse oči le še mrzlično upirale v starešine in njih pogib. Začel je in obstal — kakor dijaški. Končno se je ravno spričo vedenja starešin v javnosti pojavil v struji glas po reviziji programa. Mnenje je bilo, da bržčas tam ne bo kaj prav. Pogledali smo in našli smo se v tistem trenutku. Glasnejše kakor kdaj je bila izrečena parola: skupaj in vsak v se samega, kar najgloblje mogoče! Vsi obilni nakazani projekti morajo dobiti svojih ljudi, ki jih uresničijo. S tem je pa skoro že jasno rečeno, da je moral postati celotni pogib počasnejši, da moramo preživeti vsako stvar do dna in ne skakati brez ozira ali smo izvršili, kar smo rekli, iz enega načrta na drugega. In to premišljeno brzdanje samega sebe je imenoval g. Knaflič reakcionarno plesnobo! Kdor je imel že kdaj opraviti z dijaškimi nazori, posebno z nazori slovenskega dijaka,

ki živi v skrajno neprijetnem ozračju, ki vidi povsod le neuspehe in v svoji mladoletni neizkušenosti prehaja pod uplivom različnega in večinoma neprebavenega čtiva o modernih socialnih in drugih pokreth v najbizarnejšo nezadovoljnost z okolico in s samim seboj, bo spoznal, da ni za dijaško strujo, naj bo tega ali drugega naziva, vseeno ali se opira na svoj program ali ne. Zasluga radikalne struje je, da izumira nezavedanje socialne naloge, ki jo je dolžan slovenski dijak vršili nasproti svojemu narodu iz dijaških vrst; padel je en cinizem, ki se je rodil v razkošju boemskih razvad, uničujočih voljo za samoizobrazbo, danes pa vstaja drugi, mnogo opasnejši. Prejšnji je bil očitien kakor beli dan v svoji slabosti, današnji pa se skriva za znanstvenimi, prvomodernimi idejami in problemi. Narodnost mora prenašati najhujša omalovaževanja. Proletariat je postal moderen in edino zveličaven. Meščanstvo je obsojeno v smrt, kljub temu da se na Slovenskem še razvijati ni začelo v pravilni smeri. Saj tudi časa ni imelo; komaj se je zavedlo življenja že je moralo le reprezentirati; danes narod, jutri kulturo, slovansko vzajemnost, vse kar se je zahtevalo in naj si je bilo temu kos ali ne. Domoљubne žrtve po denarni strani so velike. Volja je bila najboljša, ali mali vseznalec v javnem življenju je le bela vrana. Danes torej proletariat, problemi so postavljeni, praksa se ogiblje teorije in narobe, ali v splošnem kaže dobro, ker so »acta gesta« še minimalna, na Slovenskem vsaj. Mladina je postala upanja polna, dasi nima terena, kjer naj bi začela s tistim očitnim delom, ki ga mladi ljudje vedno hočejo imeti in že obenem segajo po sadovih. Tja, kjer sta upadla pogum in krepka volja za vztrajen, dasi počasen napredek se je naselilo nedoločno upanje . . . Lahko da napoči mladini, hoteči le s proletariatom — z avant-gardo napredka (!), kakor meni g. Knaflič — preko naroda k postavljenim ciljem, tudi njena doba. Dokler pa ne bo izruvan naradni nagon upornosti proti slehernemu nasilju in najsi bo v obliki izgubitve pedi narodove zemlje ali v obliki ciničnega smeha sodnega predsednika, ki postavlja sovražne uradnike med narod, da mu škodujejo, dokler se bodo za to stiskale pesti k delu v znak maščevanja in v znak branitve lastne svobode in pravice do obstanka, dokler bo narodni čut narurna potreba slovenskega razumništva in njega naraščaja, tako dolgo bo radikalna struja obstajala na programu, ki ga je imela in ga ima neizpremenjenega. Kogar prepričanje bo močnejše, ta bo zmagalec. Stanje radikalne struje bi mogli nazvati z upehanim in jo primerjati z dečakom, ki se je zaupajoč v svoje sile upehal v svojem teku in zbira na podlage zgledne izkušnje svoje moči. Vse gre na rovaš mlade krvi. Mogoče, da se bo kdo izpodtikal nad našim prepričanjem, ali to nič ne de. Radikalna struja je tako prožnojiva, kljub vztrajanju pri svojem programu oziroma »avtoritarnosti, dogmatičnosti ex cathedra (!)« da popolnoma odgovarja ne le zahtevam lokalnih potreb ampak tudi splošnemu modernemu toku, tudi s socializmom ima opraviti, ki je po g. Knafliču smer napredka, treba ga je imenovati le z imenom kategorije, v katero spada.

»Reakcionarna plesnoba« bi kaj hitro izginila iz površja, da bi bili dani le materialni pogoji za to. Tudi g. Knaflič bo morda to izprevidel ako si vzame toliko potrpežljivosti, da še enkrat pregleda zanimivo »epigonsko dekadenco«, oziroma pa naše konsolidacijo narodno-radikalne struje!

ALBIN OGRIS:

O PRAGMATIZMU IN PRAGMATIZMIH.

(Konec).

Izven te enotnosti vidimo le mnogobrojnost in raznovrstnost, ki je ravno tako bistvena lastnost vseмирja kakor enotnost. Neka genetična, estetična in finalistična enotnost morebiti obstoja, ampak absolutno teleološke enotnosti ne moremo pripoznati, ako nočemo zaiti v dogmatično-monistične labirinte. Ako hočemo enotnost že za vsako ceno, jo najdemo samo potom mnogovrstnih sistemov, vrst in ciljev, torej ravno obratno, kakor to ugaja monističnemu razpoloženju. Ni čistega in enostavnega »absolutnega«, ni »enotnega sveta«, kakor tudi na drugi strani ne moremo govoriti o popolni »mnogovrstnosti sveta«. Ena formula mora spopolnjevati drugo, veljavnost vsake se ravna po njeni smotrenosti, koristi. Gesla kakor: eno življenje, ena sama resnica, eno načelo, en blagor, en bog i. t. d., ki so našla pri humanitarističnih racionalistih pred 20 leti toliko navdušenja, so kvečjemu samo emocionalnega pomena, termini tehničari vodene mistike. Svetu moremo pripisovati enotnost, v kolikor govorijo zato kterečkoli empirično realne skupne vezi in svet je mnogovrsten, kjer ni take dejansko opredeljene enotnosti. Zato govori v prvi vrsti neenaki ritem razvojnega procesa, irregularnost vsega kozmičnega in socialnega reda, pluralnost istodobne kulture. Ni izključeno, da bo dospel svet kedaj do hipotetične monistične enotnosti, ampak tehničnih argumentov dozdej nimamo na razpolago, in radi tega mora dati pragmatizem pluralistični tezi vsled njenega praktičnega pomena prednost.

Že iz teh par vrstic mora biti razvidno, da hoče strmoglaviti pragmatizem vse dosedanje filozofske idole. V istini je pa on samo »le dernier-venu«, da dokonča kar je pripravljala biologija, tehnika in pa eksperimentalna fizika že desetletja, kajti empirično-voluntaristične struje so se pojavile, vsaka s svojim specifičnim obilježjem na več mestih obenem in pragmatisti nas opozarjajo sami na tuje vplive.

V glavnem je bil spor med deterministi in njihovimi nasprotniki, ki je spravil kolo v gibanje. V osemdesetih letih je postal problem, kako rešiti svobodo volje iz krempljev darvinistično pobarvanega determinizma, ena najglavnejših točk filozofskih diskusij, predvsem v Franciji. Ravaisson, Secrétan in Renouvier so pripravljali tla, Boutroux je storil odločen korak, v zadnjem desetletju pa je Bergson pripomogel volji zopet do njenega primata. L. 1874. je izdal Boutroux »De la contingence des lois de la nature« in ne samo rehabilitiral svobodo volje temveč se postavil principijalno zoper univerzalni de-

terminizem, dokazuje, da tvori svobodna spontanost in nepreračunljivost integralni del evolucijskega procesa in da so toli oboževani »večni, jekleni zakoni« nekaj zelo kontingentnega, česar pa seveda ni istovetiti s slepo slučajnostjo.

Kavzalnemu zakonu pripisuje na pr. le za človeštvo praktičen pomen, aksiomom odreja absolutno veljavnost, s katero jih je obdaril Kant in pred njim J. Locke in zagovarja radikalno nedeterminiranost. Po njegovih stopnjah jo je ubiral deloma Alfred Fouillée s svojim intelektualnim voluntarizmom. (La Liberté et la Déterminisme) in žnjim francoski Nietzsche, M. Guyau, ki je napisal mnoge strani in ki bi mogle stati ravno tako dobro v Jamesovem »Pragmatism«. Neovitalizem, A. Rey-eva prekučija v fiziki in z brzim korakom napredujoča socijologija so pripravljale voluntarističnim in antiintelektualističnim strujam najugodnejša tla. In vse te struje se vrte v zadnji instanci okoli Kantove teorije o primatu praktičnega razuma, vse reklamirajo bolj ali manj königsberškega modrijana zase in se dičijo rade z njegovimi sentencami. Istim potom je procvetel tudi neo-schellingijanzem in neoichtizem, postavil posameznika v sredo razvojnega cikla in pripomogel k filozofični osnovi neo-romantičnega gibanja. Avtonomija individua je zmagala nad mehaniko pojmov. Kakor bajne stene, teatralične kulise so predstirali aksijomi človeku v sebi završen, po vseh zakonih urejen svet. Toda izkazalo se je, da je vsa lepa scenerija le za oči, da se dado kulise-aksijomi zamenjati ravno tako s drugimi, človek je jel dobivati veselje ob eksperimentu in tako je moralo priti do tega da je morala znanstveno-filozofska ortodoksnost na prevžitek. Novi gospodarji in naj si bodo že Morgan, Sidgwick, Duhem, Boltzmann, Ostwald i. t. d., i. t. d. so prevzeli delo negativnega značaja in preosnovali vsak na svojem polju temelj svetovnega naziranja. Na vseh popriščih znanstvenega delovanja se je izvršila tekom kratkih let preocena vseh vrednot, delo se je vršilo za širše kroge skoraj neopaženo in tiho in šele ko so jeli Svante Arrhenius, A. Key, Wilson in predvsem H. Poincaré dregati v gnezdo dotlej najzagrizenejših, za »popolno eksaktnost« se proglasivših ved, kakor je fizika, geometrija in matematika, je prišla še le zavest v globoki krizi in reformaciji pri nestrokovnjaškem svetu na dan. Dočim pa je delo omenjenih in drugih znanstvenikov v smislu antiintelektualistične propagande bolj fragmentarično, je idejna sorodnost Henri Poincaréjevega nauka s pragmatizmom in neo-demokratskim utilitarizmom že zelo očitna in mnogostranejša. Izhajajoč od studija neevklidičnih geometrij in fizike je došel ta francoski Newton do ključkov, ki so zrevolucionirali na »nepobitnih aksijomih« temeljujočo eksaktnost. Seveda je pragmatistični kolorit njegovih znanstvenih del mestoma še precej bled, n. pr. kar se tiče analitične matematike, kjer pripoznava tudi Poincaré apriorna načela in glede splošne metode, kjer bijološki in psihološki motivi ne igrajo ravno velike vloge. Kriterij komodnosti kot merilo resnice velja samo za generalne stavke geometrije, mehanike in energetike, ne pa za prirodoznanstvo v ožjem smislu, tako da Poincaréjev pragmatizem ni popolen in če zvenijo mnogi njegovi stavki včasih radikalno-pragmatistično, moramo dejati marsikaj na rovaš pisateljske licence. Terminus »komodnosti« odgovarja

bolj naši »enostavnosti«, t. j. praktične uporabljivosti za naše vsakdanje namene. Veliko drugače tega tudi Ernst Mach ne meni, ako misli, da je edini namen znanstvenih teorij in zakonov v zadoščanju naših praktičnih in intelektualnih potreb in ako služijo ožjim stikom človeštva z realno zunanostjo kot lahkouporabljivi ekonomični simboli *).

Oba pa, Machov evolucionistični in utilitarni monizem in Poincaréjev tradicionalni dualizem med eksperimentalnimi vedami in matematično analizo bi prištevali lahko še k starejšim šolam. V jedru je to nekak retuširan probabilizem, ki ugaja pač vsakdanji praktiki, ki mu pa manjka širokih, ves svet obsegajočih potez in zaokroženosti. Ne ideelna sinteza temveč eksperiment. Sicer so pa vse od filozofov- nestrokovnjakov pohajajoče praktične filozofije, ki so si pridobile po publicistični delavnosti avtorjev že precejšen renommée, taistega nedovršenega značaja. Racionalistično-monistično enotnost svetovnega nazora in absolutna veljavnost a priori človeški in splošni naravi diktiranih zakonov-aksijomov obdaja še vedno tako zapeljiva gloriola. V vsakem modernem filozofsko-kemičnem, -bijološkem, -prirodnoznanstvem i. t. d. sistemu je dokaj pretiranosti (Ostwald n. pr. je moral čuti zadnja leta s slavospevi tudi marsikteri sarkazem in oster. zaslužen očitek), ker raztegnejo svoje za dotično vedo specifične teoreme takoj v univerzalne probleme in hočejo zasigurati novemu receptu »svetovnega gledanja« ravno tako absolutno veljavnost kakor njih predniki.

Skupen jim je empizirem, indeterminizem in neka hostilnost proti vsem analizujočim »Erkenntnistheorie«-jam. V zaslugo jim pa moramo šteti, da so mislili Kantovo teorijo o primernosti praktičnega razuma do konca. Ako je naša misel izven bitja in ako je njena funkcija le formalnega značaja, sledi iz tega, kar trdijo pragmatisti in njih idejni sorodniki, da so resnice in ideje samo konvencionalna orodja zgolj praktične vrednosti. Je li idejna vsebina od nje se razlikujoč zunanji predmet in je li njen postanek in evolucija časovna, nam ona ne more podajati slike realnosti, kakor je v resnici. Nekaj svežega kipi v vseh teh modernih tendencah, v sodobnem agnostičnem skepticizmu in pragmatističnem individualizmu. Iz njih nestrokovnjaško, v živem tonu vsakdanjega življenja pisanih izvajanj se čuje instinktiven odpor proti ultrafenomenalnim spekulacijam in metafizični apriornosti. Nietzscheanstvo kot splošno mentalno stanje sodobne družbe žanje svoje uspehe. Kajti veliki anahoret v Sils Maria je kljub svojemu konsekventnemu determinizmu, kar se tiče epistemološkega dela njegove filozofije, eden najboljših pragmatistov. Nikdo ni bolj stigmatiziral oni »znanstveni asketizem«, t. j. iskanje znanstvenih amuletov, večnih resnic, katerim bi se moralo vedno iz novih virov kipeče življenje, nikdo ni pel smejejših ditirambov življenski, nepreračunljivi spontanosti. Kakor pragmatistični je tudi njegov ideal nad resnico in lažjo, on ne pozna nobenega metafizičnega »moraš«, on pozna le delo dinamično svobodnega življenskega razmaha. Raztrgal je filozofski strokovnjaški domišljavosti njeno

*) gl. E. Mach: Erkenntnis u. Irrtum, Skizzen zur Psychologie der Forschung 2. A. 1906.

masko, razmetal njen lišp in pokazal okorno leseno ogrodje, ki bi služilo ravno tako lahko za kterečkoli mannequina in postavil filozofsko resnico v isto vrsto z etično in moralno subjektivnostjo. Maliki — vekovečne resnice so le socijalni produkti vitalnega instinkta, ki se menjajo neprestano v nepretrganem toku kulturne evolucije, inkohrentnih, irracionalnih močij. Vemo li kaj o svetu, o istinosti in o samih sebi, je na tem logika precej nedolžna. Naše intelektualno življenje sloni na artistski intuiciji. Nietzschejev iz romantičnega vitalizma porojeni polupragmatizem je prestal vso zbežnost v vsem dobropoučenih kritikov in prerodil duševno stanje evropskega razumništva. Njegov intuitivizem nam je prešel že skorajda v meso in kri. Intuicijo pridiguje pragmatizem, neo-spiritualizem, neo-idealizem i. t. d. predvsem pa profesor na Collège de France, Henri Bergson, kterega roma poslušat moderna pariška jeunesse dorée, predvsem ženski svet, ki ga ne sme manjkati nikoder, kjer se prodajajo sveže in obležane novosti. Vplive bergsonizma pripoznava W. James sam, posebno na polju psiholoških ved. Obema je lastno zavračanje vsake analogije med psihološkimi in fiziološko-kemičnimi znanostmi. Navidezna sestavljenost ne predpogaja enostavnih elementov, pač pa narobe. Najprej duša (kot prirojena zmožnost) in neprestan tok drug v drugega se pretakajočih njenih momentov, potem posamezni momenti in njih logično ločene skupine, ne finizem temveč kontinuiteta, ne analiza temveč intuicija, ne eksperimentalna psihološka matematika temveč metafizičen impresijonizem psihičnega dogajanja, ne kartezijanski atomizem temveč izvenčasovna in izvenprostorna durée réelle, durée pure, čisto trajanje, nič od večno sklenjene zakonitosti temveč vstvarjajoča evolucija (évolution créatrice), to so njegova gesla.

Morda ima Georges Palante prav ako je z mnogimi drugimi mnenja, da izbor med psihološkimi sentencami ni odvisen toliko od logičnih in metodoloških ozirav kakor pa od fiziološke in mentalne intimne sorodnosti,*) ter od nekontroliranih čuvstvenih teženj. Moderno izobraženstvo in s tem tudi znanstvene njegove ambicije je pač drugačnega kova ko oni slovenski dijak, ki mi je očaran od racijonalistične pseudosimple monumentalnosti Haecklovih izmišljotin razodel intimno novino, da je »zapopadel« njegov monizem, (stvar, ki je še živ človek ni zapopadel, ker se neda), in da hoče osrečiti žnjim svoje gorenjske kmete. Mistični bergsonizem je ravno kakor nalašč za delikatne in idealistične »belles âmes« s fino in razvajeno spiritualnostjo, za romantične carlylejance, ki ne ljubijo rejenih strokovnjaških kompendijev o logiki in enakih stvareh in ki se gibljejo najrajši v nejasnih, nedoločnih slutnjah, meglenih sanjah, v senčnatih, polutajinstvenih pokrajinah à la Maeterlinck. Ampak ne samo trudnim, aristokratskim dušam, bergsonizem odgovarja obenem ljudem novega kova, graditeljem živahnejše bodočnosti, apostolom čina, revolucionarjem, ultranacijonalistom. Tak vpliv ima la évolution créatrice. Obenem so pa antiintelektualistične, pragmatistične struje tudi kakor nalašč za one, ki pod vplivom sodobne kulture ne morejo več sprejeti oficialno-cerkvenega dogmatizma in iščejo nadomestilo, kajti človek je vendar predvsem tudi animal reli-

*) Mercure de France 16./I. 1912.

giosum, sicer bi ne bilo toliko filozofij, morda celo nobene. In v istini se nam potrjuje, da je katoliški in protestantski modernizem in pa neštete verske teorije in nova mesijanstva, ki dežujejo na nas sleherni dan z bergsonizmom in pragmatizmom sicer ne vedno v neposredni zvezi in kavzalnosti odvisnosti, pač pa da spremljajo njih genealogijo taisti filozofsko-verski in moralno-etični procesi, ki so dali tudi obem omenjenim filozofskim strujam spiritualni pečat. Da so vplivi medsebojni, o tem vedo povedati Tyrrel, Loisy, Sabatier, Schell, Murri, Newmann i. t. d. Bergsonova intuicija, Poincaréjeva logika, Jamesova verska psihologija, reformirana eksegetika ter bibliška kritika, vse to mnoge za manjši spis neprikladne imponderabilije so se okristalizirale v neki neo-katolicizem v najširšem pomenu, ki bi ostal rad papežki, ki mu pa manjka jedro vsake zgodovinske religije. Delo sta pričela Ravaisson in Renouvier, s kritiko verstva, nemško-angleški cerkveni zgodovinarji so nakopičili ogromen material in skoz več desetletij sejano žito poganja dandanes že v mnogo-obetajoče klasje. Z denuncijantsko brošuro dunajskega pravoverca Comme se je razvnel boj med oficijalno cerkvijo in modernisti tudi pri nas. Hegelov idealizem in pragmatistične tendence so pokazale eksegezi čisto nove smeri, podale drugo pojmovanje dogem in pomagale misticizmu do nove veljave. Kakor pragmatistom znanstvene resnice so modernistom dogme produkt evolucije, praktične definicije notranjeverskih doživljajev, kratkorekoč, simboli, ki jih izbiramo po volji. Dogme so recepti za vsakdanje versko življenje, njih vloga je bolj negativna ko pozitivna, one so spremenljive ko vse človeške naredbe. Ugibati pa, pomenja li sedaj že precej umirjena neo-katoliška struja res versko renesanco ali samo prehodno notranjo bolezen, bi bilo zelo neplodno delo, posebno za Slovence, kjer bi ne mogel najti še tako vseveden Diogen vsaj četrtrinskega modernista, ki bi se upal svojo herezijo javno priznati. Sicer je polovičarstvo najočividnejši znak teh verskih malkontentov, njihovim novotarijam manjka dosledne zaokroženosti, njih znanstvenost se giblje med dvema ekstremi, medtem ko sloni Jamesova verska psihologija na objektivnem pozorovanju in nudi bogato orožarnico na razpolago.

Napačno bi bilo misliti, da je Jamesova verska psihologija sad mu radi ameriške pripadnosti prirojenega religiozno-etičnega razpoloženja, puritanstva. Doslednost njegovega empiričnega radikalizma naravnost zahteva, da najdejo tudi verski momenti po vsakdanji realnosti pristojno jim mesto v pragmatističnem sistemu in tega puritanizma smemo pričakovati v Jamesovih knjigah tem manj, ker nam zagotavlja, da religiozni občutki niso igrali v njegovem življenju posebne vloge in da jih je študiral največ pri drugih.

Z nedokazljivimi aksijomi je morala pasti seveda tudi determinirana konzistentnost pojmov. In to je pokazalo Jamesovi verski psihologiji čisto drugo smer. Dočim so se trudili prej filozofi na vse mogoče načine, da sprijaznijo vedo z religijo (celo Haeckel se je spozabil tako daleč) in jemali iz verskih momentov samo one, ki so jih znali prekovati za svoje namene in zavrgli vse ostalo kot neznanstveno in protikulturno, je pozoroval W. James, verske elemente v njih izolovanosti in realnosti. Myersova teorija iz l. 1886 o subliminalnih človeški psihiki je odprla nove vire verskega čuvstvovanja, ki se ne

da definirati ali okovati v strokovnjaške besede. Ne da bi bil ta subliminalni jaz kaj novega, mi ga čutimo vsak dan v stiku z realnostjo, on je izvor naše vznemirjenosti, našega metafizičnega razmerja do vsega človeštva in posameznikov, neizmerna in nekontrolirana sfera, koja vsebuje delujočo zavestnost. Tudi ta zadnja ni utrjena, obdajajo jo marginalni krogi s katero pride s subliminalnostjo v ožjo dotiko. Tako pridejo verska čuvstva na zavestno površje, se izkristalizirajo v verske ideje, dogme. Kot produkti subliminalnega »jaz« pa so verski dogodki nekaj povsem subjektivnega, se spreminjajočega; individualnost je edino v svoji vrsti, najlastnejši posameznikov eksperiment. In to diši že precej po katoliškem modernizmu.

V prvi polovici XIX. stoletja so verovali ljudje v vsemogočnost človeškega razuma in sestavljali za pisalno mizo in daleč od žive narave gigantske filozofične sisteme. Ampak te stavbe so se podrle ko palače iz igralnih kart in tedaj so se oklenili eksaktne vede kot rešiteljice. Pozabili in zanemarili so pri tem metafizične človeške potrebe in ker je naše prirodoslovno znanje še zelo omejeno, so morali biti tudi njihovi sistemi enostranski. Neovitalistne, energetske in fizijokritične struje so pomedle tudi z njimi. Zato je morala nastati anarhija. Ostal je samo še konkretni človek s svojimi težnjami, potrebami, s svojim psihološko še maloobrazloženim življenjem in zato se je gledalo, ne leži li v njem samem ključ do nerazrešljivih tajnostij. Pragmatizem, ta »Inventar-Ausverkauf des bisherigen philosophischen Krams« (kakor ga blagovoli imenovati nekdo v »Tag«) se je vrnil tja, kamor je došla poznejša grška filozofija v procvitni dobi, k človeku, merilu vseh stvari. Kakoršna filozofija, takšni so ljudje, kajti vplivi so medsebojni.

Naša doba ni več čas neplodnih sanjarij, političnega, abstraktnega teoriziranja, ne več nedogledna diskusija o resnici in neresnici, o dobrem in zlem, sodobni ljudje občudujejo *πραγμα*, smotreno delo, gredo irracionalna pota spontane človeške iznajdljivosti. Voluntarizem zmaguje nad intelektualizmom. Nova generacija se vrača k heroičnemu navdušenju za neprikrajšano avtonomijo in individualnost posameznika, ona se odvrta od neplodnih diskusij in skuša rešiti z eksperimentalnom delom svoje probleme, ona proglašja religijo dela.

V literaturi nacionalistična in imperijalistična nota, v politiki boji za avtonomno kulturo, svojo administracijo, šolstvo in pravosodstvo, v tehniki iskanje za najmodernejše potrebe prilagodljivih sredstev in iznajdb, v vzgoji gojitev velikih, močnih individualnostij i. t. d. vse to je pragmatizem vsakdanjega življenja naše dobe, ki je šele v početku.

Ne bodemo žalovali za vodeno splošnostjo in dolgočasno enoličnostjo fadnega pandemokratizma, ki je le plod racionalistične abstrakcije. Demokratska kimera malemu slovenskemu narodu gotovo ne bo pripomogla do zaslužene veljave, on rabi mnogo velikih individuov na vseh poljih javnega in zasebnega delovanja. Brez enojke oktiljon ničel ne pomeni ničesar.

Nekaj najvažnejše literature: W. James: Principles of Psychology, 2 vol. 1890; —: Will to believe 1899 (Prevod »Der Wille zum Glauben« od Dr. L. Steina. Stuttgart 1899); —: The Varieties of Religious Experience, 1902 (nem. prev.: Die religiöse Er-

fahrung in ihrer Mannigfaltigkeit); —: A Pluralistic Universe (nem. prevod izide) 1909; —: Pragmatism 1907. (nem. prevod v Klinkhardtovi zbirki št. 1.); —: The Meaning of Truth 1909; —: Some Problems of Philosophy 1911. Dr. F. C. S. Schiller: Riddles of the Sphinx 3. izd. 1910; —: Humanism 1903; Studies in Humanism 1907. John Dewey: Studies in Logical Theory (Chicago) 1903. Dr. M. Frischeisen-Köhler: Moderne Philosophie. Encke 1907. A. Ménéard: Analyse et Critique des principes de la psychologie de W. James, Alcan 1911. Emil Boutroux: William James, Paris-London 1911. Dr. Jul. Goldstein: Wandlungen in der Philosophie der Gegenwart, Leipzig 1911 (Zb. Klinkhardt). Ralph Barton Perry: Present Philosophical Tendencies, A critical survey of naturalism, idealism, pragmatism and realism together with a synopsis of the philosophy of William James. New York 1912 (London, Longmans). Dr. L. Stein: Philosophische Strömungen der Gegenwart, Stuttgart 1908. René Berthelot: Un Romantisme utilitaire, Alcan, Paris 1911. Abel Rey: La philosophie moderne, Paris, Flammarion 1908. Paul Gaultier: La pensée contemporaine, Paris, Hachette 2. izd. 1911; Берманъ: Сущность прагматизма; Новая теченія въ наукѣ о мысленіи, Москва 1911; Alfred Fouillée: La pensée et les nouvelles écoles anti-intellectualistes, Paris, Alcan 1911. Revije: Mind, Revue de la Métaphysique et Morale, Вопросы философии и психологии, Revue philosophique, Revue bleue, Logos i. t. d.

LAVO ČERMELJ:

ALI NAJ NAPRAVIJO SLOVENSKI FILOZOFI IZPIT ZA LAŠKI UČNI JEZIK?

Povod, da sem sklenil pisati ta članek, je bila mala notica v zadnji številki »Omladine«, kjer je J. R. očital slovenskim filozofom, posebno pa primorskim, da ne napravijo izpita za laški učni jezik, ter zahteval več smotrenosti v tem oziru.

Prvi pogoj, da se more javiti filozof za izpit za katerikoli učni jezik, je njegova vzgoja, drugi pa eventualnost, ako mu bode to koristno ali ne. Naj začnem torej z vzgojo. Vzgoja primorskega visokošolca je nemška, morda bolj nemška nego ona kranjskih dijakov. V šolah, ki jih mora obiskovati primorski Slovenec, vlada ultranemški duh. Profesorji so skoro izključno nemški, v zadnjih letih celo hudo pangermanistični. (Izjemo tvori tukaj v zadnjih dveh letih vsaj deloma Gorica.) Slovenščina se podučuje v dveh, oziroma treh tedenskih urah. Drugo je vse nemško. Učni jezik je nemški, termini raznih ved so dijakom znani le v nemščini, slovenski in laški izrazi so jim španske vasi. Res je, da živimo v ožjih stikih z Italijani, a upliv laške kulture na Slovence je le površen, zunanji, in tudi laška kultura je prepojena z nemškim duhom (seveda ne v političnem smislu). Sploh pa se manjša ta upliv od dne do dne (v prvi vrsti na Goriškem). Vse drugačne so razmere v Dalmaciji. Tam so sicer Hrvatje gospodarji dežele, šole so večinoma hrvaške, a vzgoja je (bodimo odkritosrčni) laška. Tako daleč na jug ni mogel priti nemški upliv, laški pa je sicer na političnem polju za vedno uničen, na kulturnem pa bode gotovo še dolgo v veljavi. Hrvat-Dalmatinec pozna dobro laški jezik in njemu je lahko položiti izpit iz tega predmeta. Slovenec na Primorskem pa mora prebavljati do skrajnosti svojo nemščino, ter izven šole skrbeti sam

zato, da mu ne ostane materinščina tuja. Laščine se ne more tako natančno naučiti. Vzeta mu je možnost v precejšnji meri že po šolskih prepisih, ker se podučuje laščina in slovenščina ob istem času. Razun tega je slovenski dijak večinoma sin ubogih starišev ter mora večji del svojega prostega časa žrtvovati delu za svojo ohranitev. Ko pa pride na vseučilišče, mu gotovo ne preostaja časa (ako ni slučajno romanist), da se bi mogel baviti tako intenzivno s tem predmetom, da bi mogel položiti izpit za tri učne jezike (slovenski, nemški in laški).

Preidem takoj na drugi pogoj, eventualnost, da dobi Slovenec mesto z laškim učnim jezikom. Po mojem mnenju in po dejstvih, ki jih bom navedel, je ta eventualnost minimalna. Kar je laških srednjih šol, gimnazij, realk in licejev, so vse v rokah laških zagrzincev, tako da so vrata do njih za slovenskega profesorja hermetično zaprta, kajti niti glas o njem ne sme priti v te svete prostore. Razun tega imajo Italijani sami hiperprodukcijo profesorjev (izjemo dela menda edino nemščina). Toda tudi glede tega predmeta dvomim, da bi mogel biti kak Slovenec tako srečen, da dobi mesto. V Gorici ima sicer državna gimnazija slovenske in laške paralelke, toda stvar je že tako urejena, da ima vsak oddelek kolikor toliko profesorjev svoje narodnosti in vsaj po mojem mnenju ne bi bilo posebno častno za nas, ko bi hoteli zrušiti edino zgradbo na Primorskem, ki je precej pravična obema narodoma, ako ne vpoštevamo dejstva, da so izven tega tudi nemški razredi na tem zavodu in sicer v največjem številu. Edino polje, ki se obeta tukaj slovenskim filozofom, je slovenščina za italijanske dijake, a stvar je še v zraku in listi tu in onstran Adrije prinašajo vsak dan več ali manj zanimive članke o vprašanju, ali naj se nadomesti francoščina s slovenščino ali ne. Ostanejo nam še šole z laškim učnim jezikom, ki jih vzdržuje vlada. Tu bi omenil v prvi vrsti nautično šolo, trgovsko akademijo in višjo obrtno šolo v Trstu, toda na teh šolah ni pravega delokroga za filozofe, kajti tu podučujejo večinoma inženirji, slikarji ter ljudje s trgovsko izobrazbo. Res je sicer, da je bil svoje dni ravnatelj trg. akademije - Slovenec (Ljubljanski Zvon 1896), toda danes je to že manj verjetno, dasi ne izključeno.

Dovolil bi si pri tej priliki podati nekaj nasvetov, ki niso v direktni zvezi z naslovom mojega članka. Dobro bi bilo, ako bi se več absolviranih nižjegimnazijcev in realcev vpisalo v te šole in sicer naj ne velja to morda samo za one, ki jih zavrača gimnazija s svojimi klasičnimi jeziki, temveč za vse dijake sploh. Saj se ne zahteva velikega znanja laškega jezika in eventualnost, da pridejo do lepe službe, je velika. V zadnjih letih je sicer rastle zanimanje za trg. akademijo, a nautično šolo zanemarjajo Slovenci popolnoma, in obrtni šoli preti ista usoda. (Slovenci se menda boje še vedno morja.) Ravno te od njih zanemarjeni šoli pošiljata v svet kapitane in vzgajata voditelje za ladjedelnice in jim da možnost, nadaljevati svoje študije na tehniki. Opozoril bi tudi absolvente gimnazij in realk na višjo trgovsko šolo »Revol-tella«, ki ne nudi samo najvišje trgovske izobrazbe, temveč vzgaja tudi proforski naraščaj za trgovske akademije.

Po vsem tem ne uvidevam še potrebe, da bi napravili izpit za laški učni

jezik in oni vzklik: »Več smotrenosti v tem oziru« se mi zdi še prezgoden, posebno ko nas čaka bolj nujna naloga, da uničimo ali vsaj paraliziramo oni hipergermanski duh, ki vlada na primorskih, posebno pa na tržaških in puljskih drž. srednjih šolah ter da uveljavimo tu svoje pravice. V ilustracijo naj vam služijo tržaške razmere. Imamo nemško drž. gimnazijo (mestna gimnazija je laška in ima več učencev nego državna nemška), ki jo obiskuje približno 550 dijakov, od katerih pripada tretjina Slovencem, tretjina Italijanom in tretjina Nemcem. Profesorji pa so izključno nemški. Lahki imajo le enega profesorja za laščino. Sicer se pa Italijani ne potegnjejo za mesto na državnih šolah in večinoma nimajo izpita za nemški učni jezik. Slovenci pa imamo dva profesorja, dva suplenta in enega učitelja. Natančnejša karakterizacija je prezanimiva. En profesor in omenjeni učitelj poučujeta veronauk ter sta rojena Tržačana oz. Primorca. Drugi profesor pa poučuje slovenščino. Od suplentov pa ima eden slovenščino kot postranski predmet, drugi pa ima večino ur izven gimnazije na privatnem zavodu. O realki sploh ne govorim, kajti nimam — o čem.

Tu je torej polje za naše filozofe, tu pa čaka tudi delo za naše poslance, ki so se že marsikdaj v tem oziru pregrešili.

MASKE IN PROFILI.

XI.

A. OGRIS:

PAUL CLAUDEL.

Ceci tuera cela. Gledališče hoče uničiti leposlovno knjigo. Umetnost živi v katakonibah zaprašenih knjižnic, ob večerih pa romajo nepregledne množice gledat neslane burke, dolgočasne, iz najheterogenejših elementov zbite drame in zabavne operete. Ibsen vleče zapoznele kulturoborce in »nerazumljene« ženske, Hauptmann nadebudne družboslovce, vsakdo občuduje svojo zvezdo in je trdno prepričan, da se umetnost ne da več stopnjevati. Veseli jih gledati malenkostne spore malih, omejenih meščanov, paralične izbruhe demonsko friziranih polu- in celofeministk, poslušati raz odra socialistično-etične tirade, brusiti »uma svetle meče« ob nerazumljivih sentencah. Ampak kdo bi ne privoščil samozadovoljnemu meščanu, da počije po dolgournem trudu pri prijetni konverzaciji v svoji loži in oprášenemu proletarcu, da ima srečo zabavati se v taisti hiši ko njegov gospodar?

Kako je to bilo nekdanj drugače, to vedo vsi, ki so imeli čast, si beliti glavo z *3er* in *4er*. Resnične drame se pišejo tudi dandanes, ampak gledališče je dandanes kapitalistično in zapleteno v štreno skoro neverjetnih protikulturnih odvisnostij. Zato pomeni drama, ki ne laska slučajnim občedružabnim tendencam za režiserja in ravnatelja velik riziko. In ker drame Pavla Claudela ne računajo s slučajnimi ravno in samo sodobni generaciji lastnimi na-

zori, jih ne pozna noben repertoire, še manj pa takozvano omikano razumnštvo.

Paul Claudel je namreč izjemna prikazen v sodobnem leposlovju in povrh je še tako nemoderen, da je prepričan kristjan in katolik. Za premnogo mnoge pomenja ta beseda anathema. Pa to nas ne briga. Njemu je vera sinteza nebrojnih, kontinualnih notranjih duševnih dogodkov, nekaj neizrazljivega. Ampak modernist radi tega še ni.

Drame, ki jih obsega zbirka *L'Arbre* (Merc. d. France 1901) more pisati le človek, ki je premagal nerazrešljivi kaos sodobnih socijalnih in zgodovinskomodroslovnih utopij in ki se je naučil neposredno in z očesom prvega človeka gledati igro občečloveške usode in z visokega stališča razumevati peripetije na videz breznadejnega in malopomembnega življenja posameznika. Dejanja v Claudelovih dramah so iz neskončne, metafizične perspektive gledane slike občečloveškega življenja v ogromnih črtah, trdih in globokih potezah in ognjenega kolorita. Osebe niso nobene ničle z umetelnim patosom in naštudirano tragiko, to so eshilovske postave nadčloveške volje, moči, veselja trpljenja, zlobe in zavisti, istiniti nadljudje, polbogovi in človeški zemljani obenem, ki jim nič človeškega ni tuje. V njih žilah se pretaka kri obrovskih prazemljanov, v njih veselju vriska orgiastična vzhičenost, v njih jezi besni titanski srd, njih ljubezen pa je čista, »ko nežnost jutranjih cvetlic in vonj skritih vijolic. Ne sentimentalna ampak prirodna sila v svoji čarobni in usodni nagoti.

»Jaz sem obljuba, ki ne more biti izpolnjena in v tem obstoji moja čarobnost.

Jaz sem bolešt obstoječega in obenem žal vsega kar ne obstoja.

Jaz sem resnica z obličjem zmotnjave in kdor me ljubi, ne mara ni za eno, ni za drugo.« — (*La jeune fille Violaine, L'Arbre, 427.*)

Kakor presegajo Eshilove in Shakespearove koncepcije občesvetovne in dimenzije in se zrcali v njih osredotočenosti vsa gigantnost občesvetovne in občečloveške tragike, so Claudelove drame apokaliptične fantazmagorije vse čase in vse svete obsegajoče fatalnosti, ki zija iz slehernega našega dejanja in naše misli. Claudel se ne zadovolji z besedami, kakor jih rabimo, ne da bi se zamislili v njih globji pomen, njegova misel se dokoplje do zadnjih korenin naših sanj, do tja, kjer odreče razum in so le še vizije našega podzavestnega jaz, nemi in slepi nagoni prvotnega bistva. Tu seveda odreče definicija in pojem. Kimerične slike, brezokvirni, sanjavi pejsaži nadzemske velikosti, vse neskončne morje našega hrepenenja, kesa, bolesti, vriska in sovraštva teče v polisimfoničnem toku neukročene sile, ki se z nami igrajo. Kaj je tu posameznik z malimi svojimi strastmi in kaj je njegova edinstvena individualnost? Človek se ali ukloni prirojenemu mu pravilu ali pa ne najde samega sebe, kajti... »vse je ničevno proti življenju, ponižnemu, nevednemu, upornemu. Kdor bi pa kaj porušil, bo moral na mestu podati račun, če bo mogel, (*L'échange, L'Arbre, 227*) in »ni svobode razen v nujnosti.« (*La ville, L' A. 278.*) Claudel piše iz notranje naše zakonitosti se razvijajoče evolucije naše usode, pretresujoče polifonije vseh zvokov našega bednega bitja, on vidi vso nestalnost naših namer, kaotično zmešnjavo naših nagonov, motivov in ciljev, t. j. življenje, kakoršno je v resnici in kakor ni v pseudosimplifikačnih krparijah, takozvanih realističnih

dramatikov. Ali Claudel bi ne bil pesnik, če bi se zadovoljil s fotografijo kaosa. Mi zahtevamo od poeta, da je voditelj, reditelj, zmagovalec irracionalnih moči. In o tem vas prepriča sleherna stran njegovih del. Njegova beseda se pretaka v prostih, do skrajnosti prostih edino le zakonu senzitivne občutljivosti in čuvstvene ritmike poslušnih verzih, kjer se neizčrpeljiva imaginacija ne more nasladiti dosti ob globokopesniških, smelih metaforah, katerih logična zveza z osnovnimi idejami prekaša vse, kar moremo najti pri Izaiji in vseh vzhodnih poezijah starih kultur. Ne pri tobaku in alkoholu izmišljeni metafizični dovtipi, ampak široke, epične slike s tako nasičeno barvitostjo in dosledno konciznostjo, kakor je mogla biti mogoča le v heroičnih, od kulture še ne blaziranih časih. Kljub Cankarju je Claudelov jezik za nas še vedno nezasičeno spolnjena blagozvočnost in uglajenost stila, skrbno izbrane besede in odgovarjajoč ritem spominja na Bergsona, pri čegar stilistični ekskvizitnosti je človek vedno v nevarnosti, da pozabi vsak trenutek na vso lepo njegovo filozofijo. Omenil sem ideje. Toda ne, da bi bili to morda zdramatizirani traktati ali stilizirani govori. Neposredno pripovedovanje najbolj človeškega dejanja v vsej njegovi občeveljavni spontanosti, velikosti, podrejenosti. Zvičajno podjetna in kramarska cinika, politična pohlepnost proletarskega voditelja, poslušnost navne soproge in breznačelnost demimondske igralka, požar revolucije, eruptivna sila organiziranih mas, neizmerna pokvarjenost hudo delca in udanost ljubeče ženske, vse je umestil Claudel po idejni zakonitosti v svoje delo, le da je oprostil vse momente sodobne, t. j. časovne, slučajne epiderme in vstvaril tipične podobe nas samih. Socijalna nota prevladuje. Posameznih problemov Claudel neresuje. On se zadovolji da pokaže v epično urejenem pripovedovanju medsebojnost, odvisnost vsakega in vseh in vzajemno odnosnost vseh naših vrednot. Nad karakteristično tipičnost je le heroj, ki uboga edino le glas svoje lastne notranjosti, pretrpi muko osamelosti. Herojični velikosti narave in njenih zakonov odgovarjajo veliki ljudje in se ne bojijo pogledati življenju naravnost v oči. Claudelov heroj se približuje Nietzschejevemu nadčloveku, zastopniku življenske neposrednosti in vstvarjajoče nepreračunjenosti.

»... Da ne pridem ob svojo dušo! Ta sok je bistven, ta notranja vlaga samo moja, ta vzhičenost.«

»Smoter katere je ta oseba, ki sem jaz, da je ne izgubim v ničevem kosu trave ali cvetlic! Da ristem v svoji enoti! Da ostanem edin in ponosen,« tako govori Simon v drami *Tête-d'or* in *Tête-d'or* se ne boji odvrniti svojemu kralju:

»Ti si človek sodobnega časa, ali glej, on je že izginil.

Tvoje pravo ne vem kaj da je. Jaz pa sem prisegel zavržen od vseh v svoji nesreči in svoji samoti.

Pri zraku, pri zemlji.

Da se povzpnem nad voljo vseh drugih.

In čujte vsi, kaj je moje pravo! Te zmage nisem izbojeval jaz, ampak kot berač in neznanec.

Stopam pred vas in zahtevam Knjigo in Krono.

Umakni se pred mano, Starec.«

(Tête-d'or 91. L. Arbre.)

Claudelove drame se bodo igrale težko kedaj. Saj jim manjka skoraj vse, kar vleče kruhoborca iz anno domini 1912 v gledališče. Ampak kdor je prečital prve dve strani ktereakoli dela, nebo izpustil knjige iz rok do konca.

P. Claudel, lani franc. konzul v Pragi, sedaj v Frankfurt a. M. in dolgoleten poslanik na Kitajskem je izdal dozdaj: *L'Arbre* 1901 (pet dram), *Connaissance de l'Est* 1900, *Connaissance du Temps* 1904, odo: *Les Muses*; *Partage de Midi* (česki prevod: *Polední úděl*), *L'Art poétique* 1907, *Cinqu' grandes Odes*. Sodeluje pri *L'Occident* in »*Vers et Prose*«. Knjige vse pri: *Mercure de France*. Drami »*Partage de Midi*« in »*L'échange*« je prevedel F. Blei na nemški jezik (Hyperion-Verlag).

Dr. RICHARD HENNIG, Berlin-Friedenau:

PANAMSKI PREKOP IN NJEGOVA BODOČNOST.*)

Dne 23. maja 1879 je sklenila v Parizu mednarodna konferenca izvedencev pod predsedstvom Lessepsa po osemdnevnem zborovanju zgraditi prekop, ki bi pretrgal panamsko ožino. S tem sklepom je bila začasno zaključena dolgotrajna burna debata, na katerem mestu bi bilo najbolje zgraditi že stoletja nameravani prekop. Najmanj 30 raznih načrtov, kje bi bil prekop najprikladnejši, je bilo podanih tekom časa, predvsem v 50ih, 60ih in 70ih letih. Med temi so bili poleg panamskega projekta najpomembnejše one ideje, ki so se naslanjale na zemeljske ožine Nicaragua, Tehuantepeca in na druga mesta na darijskem istmu. Predvsem načrt nicaraguaškega prekopa, za katerega se je posebno zelo toplo zavzemal Napoleon III, so desetletja dolgo neprimerno pogostejše omenjali in ga hoteli zgraditi kot pa panamski prekop. Ta je šele zmagal nad vsemi drugimi konkurenti, ko se je zanj zavzel Lesseps, ki sicer prvotno ni hotel ničesar slišati o njem, ki se je pa končno zanj odločil, ker so mislili, da je edini, pri katerem ni treba zatvornic.

Ta podmena je bila grozovita zmota. Ne najmanj vsled te se je razbilo francosko panamsko podjetje, ki je bilo od Lessepsa inaugurirano in ki je začelo graditi l. 1882. Končno so l. 1887. spoznali, da je ne mogoče zgraditi zaželjeni prekop z isto gladino kot jo ima morje, in ko so se naknadno le odločili, da sezidajo prekop z zatvornicami, je bilo že prepozno, eno leto pozneje je nastal finančni polom francoske družbe! Med tem so Združene

*) Iz »Dokumente des Fortschritts«, 5. letnik, 4. zvezek.

države, iz same ljubosumnosti na francosko udejstvovanje v Panami, na novo prevzele nicaraguaški projekt, in v 90ih letih je zgledalo, kot da bi vnovič zmagal ta projekt, da, delalo se je že vneto v Nicaragui. Potem so se pa lotili zopet začetega panamskega prekopa iz vzrokov, katere obravnavati bi bilo preobširno. Že koncem 90ih let so se pripravljale Združene države, da nadaljujejo kot državno delo podjetje, na katerem je izkrvavela francoska družba. Sicer je bila Unijska vlada vezana proti Angliji vsled pogodbe Clayton-Bulwer iz leta 1850, po kateri ni smela nobena izmed obeh držav graditi prekopa skozi srednjeameriško ožino kot državno podjetje; toda po novi Hay-Pancefote pogodbi je dosegla ameriška vlada razveljavljenje starejše pogodbe. L. 1902 je postala po Spooner Billi gradnja Panamskega prekopa na državne stroške zakon, v novembru 1903 je pa povzročil ameriški vpliv za kulisami ločitev Paname od Kolumbije revolucionarnim potom in ustvaritev »samostojne« republike Panama. 23. april 1904 je kupila Unijska vlada Lessepsov prekop za 40 milijonov dolarjev, in 4. maja 1904 je prevzela prekop, potem ko je postal po par tednov poprej sklenjeni pogodbi z republiko Panama bodoči prekop poleg 10 milj širokega pasu zemlje na obeh bregih teritorialna posest Združenih držav.

Francoska družba je nameravala zgraditi 73 km dolg in $8\frac{1}{2}$ m globok morskogladinski prekop s 40 m gornje in 22 m spodnje širokosti. L. 1887., ko so dosegli izdatki za prekop že ostrašljivo visokost, so hoteli zgraditi, kot že omenjeno, prekop z zatvornicami, toda polom družbe je onemogočil vsako večje delo. Amerikanci so se po dolgem prerekanju odločili za prekop z zatvornicami in takega sedaj tudi dejansko grade; delo vodi inženir Goethals.

Prekop se začenja pri Colonu in gre najprej skozi sotesko Limon v Mindi. Tu se začne prvi predor v Gatunu, sledi veliki, 22 angleških milj dolgi vodni nabiralnik, ki se konča pri Obispo. Potem sledi drugi predor, tako imenovani »Culebravrez«.

Ta deset milj dolgi predor gre čez razvodišče in se konča v Paraiso, kjer je drugi manjši, do La Boca segajoči nabiralnik. Prekop se konča naposled v Panamskem zalivu pri otoku Perice. Do Gatuna ima isto površino z morjem. Potem se vzpne s tri stopnjičasto dvojno zatvornico za celih 267 m; najvišji dvig znaša pri tem 10 m več kot katerikoli drugi na zemlji. Na pacifični strani se pa nahajata dve zatvornici, prvič tako zvana Pedro Miguel — zatvornica pri Paraiso, pri kateri pade površina za 17 m in poleg tega Sosa zatvornica pri La Boki, ki povzroči zenačenje z gladino Tihega oceana. Zadnja zatvornica se po možnosti ne bo zgradila, ker se boji vojno ministrstvo, da je ne bi mogle sovražne bojne ladje od morske strani sem s streljanjem uničiti. Mesto tega naj bi se razširil prekop, da bi se zmanjšali periodični toki, v obliki bazena do Miraflores na 150 km.

Posebne težkoče povzročajo prekopolu vsakoletne velikanske povodnji reke Chagres. Radi nje so sezidali v gornjem teku reke regulacijski nabiralnik v katerega gre do 700 milijonov kubičnih metrov vode, da jih potem zopet polagoma odda. Najvažnejšo zaježitev pa predstavlja orjaško nabiralno jezero

pri Gatunu, ki vzprejme celih 1400 milijonov kubičnih metrov vode in ki naj preskrbi za dviganje posameznih ladij potrebno množino vode. Po računih je treba za vsak posamezni dvig ladije nič manj kot 600.000 *cbm* vode. Veliko Gatunsko nabiralno jezero, za čegar zgraditev so morali preložiti staro Panamsko železnico, bo imelo vsled velikanskega, 31 *m* visokega zaključnega nasipa, najvišjo nabiralno gladino od 25 *m*. Zaključni nasip bo izvršen po načrtih Goethalsovih iz izkopane zemlje.

Tehnično je najtežje izvršljiv veliki Culebravrez, vsled katerega se je tudi predvsem razbila Lessepsova družba. Tu morajo prekop prevrtati čez vulkanično, zelo trdo skalovje v globočinah čez 150 *m* in orjaške mase materiala so morali tu odstraniti. Prekop bo imel po svoji končni izvršitvi globočino 10 *m* v sladki vodi, in globočino 97 *m* v morski vodi. Širokost bo znašala na vrhu 67 *m*, na dnu 45 *m*. Odkar je prevzel vodstvo Goethals v marcu 1907, je delo znatno napredovalo; sedaj izkopljejo dnevno okoli 120.000 *cbm* zemlje. V začetku so rabili kot delavce navadno samo zamorce, pozneje Japonce in v novejšem času po večini Špance in Italijane. Število delavcev se menja med 3000—4000.

Kar so odslej storili Amerikanci v Panami, je brezpogojno vredno vsega občudovanja, in posebno v zadnjih letih je bilo storjeno delo, kot še pri nobenem drugem kulturnem delu zemlje. Vsi stroški znašajo že danes okoli 2 milijarde mark, skoro trikrat toliko od proračunjene vsote in narasli bodo še zelo visoko. Predno so sploh mogli začeti s pravim tehničnim delom, so se morali najprej boriti proti grozovitim zdravstvenim razmeram na panamski ožini (pokrajina je gotovo najbolj nezdrava na vsej zemlji), kar se je Amerikancem, nedosegljivim mojstrom v premaganju tropičnih bolezni, tudi v popolni meri posrečilo.

Kot stoje danes stvari, upajo gradniki prekopa, da bodo že v juliju 1913, najpozneje pa v novem letu 1915 prepustili vodno pot med dvema največjima oceanoma zemlje saj provizorično prometu, čeprav bodo morali tudi v najugodnejšem slučaju še dolgo let delati, predno bodo razpolagali v resnici z idealnim, vsem zahtevam ustrezajočim prekopom. Da bodo Amerikanci napeli vse sile in tvegali vsako poljubno svoto, da zgotove v resnici do 1. januarja 1915 ogromno kulturno delo, o tem ni za trenotek dvomiti. Če se bo pa dalo ponosno delo uresničiti ali če bodo neprijazne razmere račun prekrižale, to se danes še ne da jasno presoditi. Pri objektivnem presojanju moramo pojasniti, da so amerikanska poročila, ki tako samozavestno računajo z otvoritvijo prekopa najpozneje do novega leta 1915, zelo optimistična, kajti možnost, da ne rečemo verjetnost, nepričakovanih zaprek v napredovanju dela je žalibože zelo, zelo velika, in pesimistično naziranje, da ne bo ta nad vse dragi prekop morebiti nikoli ali pa na vsak način le s težavo in z naporom in pod posebno srečnimi dogodki uporaben, ta verjetnost ima nazadnje komaj manj upravičenosti kot upanje, ki se naslanja na 1. januar 1915.

Na videz najresnejša nevarnost, ki grozi srečni zgraditvi prekopa, so ogromna sesedanja zemeljskih plasti, ki se kažejo na obronkih posebno na velikem Culebravrezu. Ta je itak zelo težko delo, ko se mora prevrtati pre-

kop skozi trdo skalovje v zelo globoke globočine in v širokosti sto metrov. Tu se pa nahaja v skalovju ilovica v nezaželjeni pogostosti, katera se sesede pri vsakem daljšem dežju in ki potegne s seboj veliko množino okoli ležečega skalovja v zgotovljeno strugo prekopa. Že Lessepsov prekop je najhujše trpel vsled teh sesedanj l. 1887. se je odtrgalo v eni sami noči 78.000 *cbm*. Že l. 1885. so prorokovali, da ne bo nikdar zgrajen prekop, če se bo ilovica pogosteje nahajala v skalovju. V resnici se pa nahaja ostrašljivo često. Amerikanci se bore proti zlu z velikimi stroški z večnim zmanjševanjem strmine, toda samo z delnim uspehom; šele 9. februarja 1911 se je zgodilo največje sesedanje, kar jih je sploh bilo: nič manj ko 300.000 *cbm* kamenja se je usulo v strugo prekopa, pri čemur ni bilo nič manj kot 3 železniški vlaki zasutih in 150 ljudi ubitih! Taki dogodki so toliko bolj usodepolni, ker zboči navadno pritisk odtrganega kamenja tla prekopove struge na strani za veliko metrov. Če se enkrat kaj sličnega pripeti, potem ko je plovba v prekopu že otvorjena, tedaj zamore nepričakovano in težko določljivo zmanjševanje vodne globočine uporabo prometne ceste za velike ladje za mesece pretrgati!

Zdrsnitve pa ne tvorijo edini Damoklejev meč, ki visi trajno čez dokončitev in plovnost prekopa. Drugi predmet največjih skrbi vsebuje vprašanje, kako bi se dovažala nabiralni prometni cesti vedno potrebna vodna množina. Padavina v ozemlju istma je v mnogih časih leta skrajno neznatna; reke, ki naj bi napolnjevale prekop, imajo dolgo časa samo neznatne vodne množine, da zopet narastejo potem vsled težkega, obilega dežja do raztrgujoče, uničujoče sile. Danes je že precej gotovo, da so precenjevali vodno množino rek — mogoče posledice plovbe po prekopu so pa potem kot more izprevideti vsak usodepolne dovolj!

In poleg tega pride še tretje. Da bi zbrali ogromne vodne množine pokrajine in jih za prekop plodonosno uporabili, so ustvarili Amerikanci s pomočjo velikega nasipa ogromno nabiralno jezero pri Gatunu. Sedaj pa niso samo v hudi skrbi, kje se naj dobi potrebna vodna množina, da bi napolnili jezero saj enkrat popolnoma, temveč nastane, če tudi bi se to posrečilo, nova nevarnost: absolutno namreč ni gotovo, da ne prepušča podlaga, na kateri je sezidan nasip, prav nič vode. Inženirji ki vodijo delo, pravijo sicer o brezpopojni zanesljivosti njihovega dela; drugi zelo sodbe zmožni strokovnjaki dvomijo pa o tem in so najbrže toliko bolj opravičeni, ker je Gatunski nasip napeljan na dveh mestih čez stare struge reke, napolnjene do zelo velikih globočin s kamenjem, blatom in drugim. Saj je možno, da je samozavest inženirjev utemeljena. Kaj pa, če pa imajo dvomilci res? Če propušča tudi samo ena podlaga nasipa vodo? Gotovost bodemo imeli o tem šele, ko bo nabiralnik napolnjen, ko bo poprava zmote izključena. Če je pa taka, če tudi še tako neznatna zmožnja mogoča, tedaj je polom predora neizogljiv, ki je identičen s popolnim razdejanjem prekopa.

Iz navedenega sledi na vsak način, da je ponosno kulturno delo, ki se bliža vsaj svoji provizorični zaključitvi z orjaškimi koraki, še od nešteti in velikih nevarnosti ogroženo in nihče ne more reči, če bo odgovarjala slika v resnici upapolni sliki, ki si jo človek tako rad pri misli na bodoči prekop zasanja.

Brez dvoma bodo Amerikanci napeli vse sile, da ne samo dovrše prekop, temveč da mu tudi osigurajo kar največji pomen v svetovnem prometu v bodočnosti — to jim je danes narodna častna zadeva! Saj se že pripravljajo, in z njimi številne paroplovne družbe, da upoštevajo bodoči prekop in temu primerno uredijo plovne linije. Saj je pa tudi brez dvoma, da ima prekop za promet med New Yorkom in San Francisco itd. pomen. Vendar se moramo pa zelo zdržati precejevanj, in dalekosežen pesimizem napram gospodarski bodočnosti prekopa je na vsak način umesten. Da bi imel Panamski prekop kedaj pomen Sueškega, je popolnoma izključeno. Pred sto leti, da, še pred 50 leti bi igral isto vlogo kot Sueški prekop v zadnjih 43 letih, morebiti celo večjo, danes pa je trenutek že davno zamujen, v katerem bi pomenil prekop skozi srednjeamerikanski istem epohalno prometno spremembo, kajti osebni in poštni promet od oceana do oceana gre nepreklicno po železnici, in tudi blago se bo večinoma hitreje in ceneje prevažalo po suhem po l. 1907 zgrajeni Tehuantepec železnici v Mehiki kot pa po Panamskem prekoku.

Da bi prekop kdaj videl promet, kakršnega ima danes Sueški prekop ali celo nemški »Cesarja Viljema prekop«, Severno-vzhodnomorski prekop, to je povsem izključeno, tudi potem, če bi bila plovba brez vseh novih zaprek ali celo nevarnosti, ki jej, kot dokazujejo prejšnja izvajanja le v preveliki meri groze. Jadrnice, ki igrajo ravno v prometu med Evropo in južnoameriškim zahodnim obrežjem upoštevavanja vredno veliko vlogo, se bodo in se morajo izogibati prekoku. Saj se izogibajo celo Sueškemu prekoku, čeprav ni plovba po njem tako zelo naporna, kakor bo enkrat, ko bo zgrajen panamski prekop in jadrajo raje okoli Afrike kot skozi prekop in Rudeče morje, kjer ne najdejo ugodnih vetrov in kjer ne morejo razviti svojih jadr. Kako se bodo potem mogli ogrevati za Panamski prekop, čegar oba stranska dohoda ležita v pasu brezvetrovja.

Tudi njegovi razni nabiralniki in gotovo ne nizke pristojbine ne morejo vabiti na noben način jadrnice, ki ni navezana kot s premogom kurjeni parnik, na kar največji prihranek časa in okrajšanje poti in ki vedno raje pluje po odprtem morju kot pa po ozkem, tesnem vodnem jarku. Če se celo izogibajo jadrnice sorazmerno široki Magelhaensovi cesti in delajo rajše dalšo pot okoli prostoležečega rta Horn, potem moremo na tem presoditi, kako radi ali neradi se bodo posluževale jadrnice dragega nabiralnega prekopa v kraju tropičnega brezvetrovja!

Toda tudi za parnik ne more imeti prekop mnogo očarljivega, ker vsebuje premaganje raznih vzdigal neprijetno zgubo časa, in ker je tudi dohod na atlantski strani, Karaibsko morje, od mornarjev zelo malo priljubljeno vodovje. Poleg tega pridejo evropske ladije v večino vzhodnih obrobni pokrajin Tihnega morja, tudi v Avstralijo, skozi Suez hitreje kot skozi Panamo, in samo Nova Zelandija je za Evropo skozi Panamo hitreje dosegljiva!

Če naj bi služil Panamski prekop samo gospodarskim interesom, potem bi se pač Amerikanci premislili, da bi znova začeli podjetje, ki se celo Lessepsu in njegovi francoski družbi ni posrečilo. Merodajen pa je bil gotovo za njihove namene strateški moment, upanje, da bodo mogli svoje bojne ladije

bistveno hitreje kot je to danes mogoče združiti iz Atlantskega v Tihem ocean in obratno. Bilo je kot na dlani, da mora srednjeamerikanski prekop vrednost in bojno sposobnost unijskega brodovja ravno tako pomnožiti, kot na primer nemški Cesarjev Viljemov prekop vrednost bojne luke v Kielu v slučaju bojne akcije v Severnem morju. Mesto da bi vzdrževali dvojno brodovje, eno v Atlantskem in drugo v Tihem oceanu, so upali v Združenih državah, da bo z zgraditvijo prekopa eno brodovje odveč. Brez dvoma je bil to velik cilj, ki je opravičil izdatne svote, čeprav si ne smemo prikrivati, da bi se dalo s svoto, ki jo požre gradnja prekopa, postaviti zelo impozantno novo brodovje. Pa tudi brez ozira na to, so v Združenih državah vsega upoštevanja vredne vojaške avtoritete, ki izjavljajo, da ni stratežična vrednost panamskega prekopa na noben način tako velika, kot zgleda na prvi pogled, in potreba vzdrževati drugo brodovje, obstoja še naprej, ker je 17 dnevna vožna, ki bo iz New Yorka v San Francisco tudi v najugodnejšem času potrebna, za vojne namene prevelika, da bi omogočila pravočasni nastop atlantskega brodovja v Tihem oceanu in obratno.

Toda tudi ne glede na opasno preveliko razdaljo med vzhodnim in zahodnim obrežjem Unije, ki bo obstojala tudi po otvoritvi prekopa za stratežične namene, vzbuja pa vojaška uporabnost panamskega prekopa še v drugih ozirih mnogo pomislekov. Predvsem je seveda jasno, da ima v bojnem času samo taka vodna cesta popolno vrednost, katere uporabljanje je absolutno varno. Ali obstoji v resnici nevarnost pri Panamskem prekopu?

Brez dvoma store Amerikanci vse možno, da obvarujejo prekop pred vsakim napadom.

Da se obvarujejo pred sovražnim napadom, zidajo pri obeh dohodih prekopa ogromne utrdbe, ki onemogočujejo vsako nasilno prodiranje. Poleg tega so kupile Združene države od republike Ekuador Galapagos otoke, ki obvladajo na pacifični strani stratežično dohod k prekopu, in v zadnjem času je bilo javljeno, da zgrade na otoku Flamenco, v varstvo pacifičnega prekopovega dohoda ogromno utrdbo. Utrdbe na zahodu so brez dvoma najvažnejše, ker pride prekop, kot moremo popolnoma odkrito izreči, v prvi vrsti vpoštev kot odločujoč faktor v bodoči vojni Unije z Japonsko za nadvlado v Tihem oceanu. Vendar je vlada v Washingtonu tudi pozorna za atlantsko stran in bi si rada ustvarila na tej strani posest, ki bi odgovarjala Galapagos otokom, najrajše s pridobitvijo Jamaike od Anglije, čeprav je skrajno dvomljivo, če bo kedaj angleška vlada privolila v tako odstopitev.

Hudo je pri tem samo to, da tudi še tako močne utrdbe pri dohodih ne morejo prekopa varovati z brezpogojno zanesljivostjo proti sovražnim napadom. Sovražna armada, ki hoče onemogočiti plovnost prekopa, ne bo namreč nikdar skušala z morske strani vdreti v prekop, temveč si bo to nalogo bistveno olajšala s tem, da operira na suhem proti prometni cesti. Na srednjeamerikanskem istmu se nahajajo tako severno kot tudi južno od prekopa številni pristani, v katerih pristanejo sovražne čete toliko lažje, ker posedujejo Združene države samo neposredno okolico prekopa. Države Costa Rica, Panama, Kolumbija, ki imajo take pristane ne mnogo oddaljene od Pa-

namskega prekopa, se ne bodo mogle upreti izkrcavanju tujih vojakov in se tudi ne bodo hotele, da, Kolumbija bi jih najbrže še podpirala, ker je zelo huda na Združene države in jim želi vse slabo, odkar se je zgodila l. 1903 odcepitev, danes baje »samostojne«, v resnici pa od Washingtona povsem odvisne republike Panama od Kolumbije, ki se ni zgodila ravno slučajno v istem trenutku, ko so se pogajali severni Amerikanci v Bogoti o odstopu prekopove zone in ko se niso mogli zediniti o visokosti kupne svote. Toda tudi druge srednjeamerikanske države gledajo nezaupljivo na severno američansko Unijo, odkar je dala neprevidna beseda predsednika Tafta, da je Panamski prekop najkrajša južna meja Združenih držav, vpogled v karte unijske politike.

Če izkrcajo Japonci v zalivu David (Costa Rica) ali kje drugje v teh pokrajinah v začetku vojne z Unijo samo par polkov, tedaj je Panamski prekop resno ogrožen, in Unija je proti napadu, brez ozira na velikanske utrdbe koncev prekopa, skoraj brez orožja, kajti število čet je slaba stran drugače v vseh pripomočkih tako bogate dežele, zadostno čuvanje vsega obrežja bi pa potrebovalo velikansko množino izvrstnih vojakov, katerih Washington ne more postaviti na noben način.

Dejansko je prekop proti napadu s suhega brez obrambe; sovražna četa ki prodira proti njemu, ne bi naletela na noben resen odpor in je v položaju v najkrajšem času uničiti plovnost prekopa, predno ga je uporabila ena sama američanska bojna ladja. Ker ravno prekinjenje v gotovih razmerah tudi popolno uničenje plovnosti prekopa je nad vse lahko izvedljivo, vsled česar je prekop v bojnih časih tudi brez delovanja večjih čet v stalni nevarnosti. Samo eno dvigalo ali pa veliki nabiralnik pri Gatunu naj bo resno poškodovan, samo en obok razstreljen, in 2 milijardni prekop je zgubil svoj glavni namen in je najmanj par mesecev neporaben! Da more sovražnik take zavire z lahkoto ustvariti in s tem američanskemu brodovju hitri dohod iz Atlantskega v Tihi ocean zabraniti, to ne rabi nobenega pojasnjevanja. Kot je bilo zgoraj razloženo je brez dvoma, da naredi eno samo večje odtrganje strmin po otvoritvi prekopa vodno cesto za mesece neporabno, vsaj za vse večje ladje, to se pravi tudi za bojne ladje. Ali moremo tedaj zaznamovati vozno cesto, ki postane tako lahko neuporabna za strateško važno? Da se spravi strmine v zdrsnjenje, zadostuje včasih samo mala mina, samo ena hudobna roka, in ali se ne bi mogla najti ta roka pri izbruhu vojne ali pa tudi že neposredno poprej? Ali moremo v resnici na to računati, da bo ravno v odločilnem trenutku, ko bo vsa usoda vojne odvisna od gladke vožnje američanskega brodovja skozi Panamski prekop, da bo vse šlo tako, kot to žele gospodarji in ustvaritelji prekopa?

Tudi če ne bi visela nevarnost takojšne totalne neuporabnosti od človeške roke stalno kot Damoklejev meč nad velikim kulturnim delom, bilo bi lahko miselno, pomenilo bi va banque-igro, če bi pustili, da je odločitev bodoče vojne odvisna od dela, ki more postati vsled naravnih dogodkov neuporabno: vsled značaja tal vsled dežja in — vsled potresa! Posebno potresi so prekopolu grozno velika nevarnost. K sreči zadenejo potresi sicer ravno Panamsko ožino razmeroma redkejše kot ostale dele na potresu bogate Srednje Ame-

rike, in zadnji zelo veliki panamski potres, ki je bil leta 1621, se je zgodil pred skoro 300 leti. Toda pri skrajno labilnem stanju strmin v Culebravrezu in nasipa pri Gatunu zadostuje že zelo majhen sunek, kakršen se zgodi včasih tudi v Panami in kakršen je med drugim bil l. 1882 v času gradnje Lessepsovega prekopa, da povzroči nepreračunljive, grozne učinke, da morebiti celo uniči v par sekundah ponosno kulturno delo.

Če bo kedaj panamski prekop pri tako žalostnih razmerah v gospodarskem in stratežičnem oziru enakovreden sueškemu prekopu ali tudi nemškemu severnovzhodno morskemu prekopu, je vendar zelo veliko vprašanje. Že pred leti izrečena beseda odličnega ameriškega strokovnjaka, prejšnjega poslanika Združenih držav v Parizu, John Bigelowa, da je panamski prekop delo Danajidov, ki ne bo nikdar povsem dovršeno, ta beseda da na vsak način mnogo misliti . . .

DRIL:

SLOVENSKA UTOPIJA.

Konec.

Zakaj razliva oni človek šampanjca?« je vprašal. »Denarja ima odveč,« so odgovorili. »In kaj ona dva razmetavata denar!« »Kaj bi denar, vsega je dovolj,« so odgovorili. Človek se je čudil in je mirno odšel v globoko noč; daleč za njim je še odmeval krik iz kavarne.

In nekoč je prišel v nočni lokal, kjer so igrali za visoke svote. Videl je nestalno igro, in je gledal ljudi, ki so zapravljali čas in denar. Presedel je pri njih dolgo v noč in je poslušal njih besede. »Kaj bi, vse eno je, danes ali jutri.«

In potem je nekoč sledil v družbo mladeničev, ki so se pomikali po nabrežju z veselo pesmijo.

»Kam?«

»Gremo. Človek je potreben greha, kaj bi?«

In jim je rekel:

»Škoda je časa, in denarja in zdravja, škoda je vaših mladih moči.«

In so se mu zasmejali.

Nekdo je citiral:

Tako zapravljamo mlade moči,
glej taki smo, ljubica mi . . .

In so korakali naprej z odločnimi koraki. Prišli so do nočne kavarne in so zavili vanjo. Tudi on je šel z njimi in je prisedel k njih mizi.

»Moralist,« so govorili, »govoriti hoče menda o čednosti in kreposti.«

»Ne o grehu, greh je samo uničevanje samega sebe.«

»Ne iščemo uničevanja: življenje spoznavamo, vse je treba videti.«

»Kolikokrat ste ga spoznali?«

In je zagledal množice mladih bledoličnih ljudi, ki so izginjali skozi vrata in se vračali z opotekajočimi koraki, zbeganimi očmi.

»Kaj bi! Naužij se, samo enkrat se živi!«

V tistem času so našli v gozdu slikarja, ki je sedel zmrznjen na klopi v gozdu s čopičem v roki. Bil je kakor živ: široko odprte oči so gledale na drevesa, s snegom obložena; roka se je držala kakor da hoče potegniti nove črte po sliki. Toda kar je bilo prej življenje, je bilo sedaj smrt. Prišla je policija z vozom in so ga peljali na pokopališče. Časopisi so pisali o izgubljenih talentih. Nekaj dni potem je našla stara gospodinja mrtvega svojega stanovalca v mrzli podstrešni sobi. Ležal je na starem raztrganem divanu, kakor da sanja. Na mizi so ležali popisani listi nedokončanega romana. Literat je umrl od gladu predno je utegnil napisati svojo oporoko. Spravili so ga v mrtvašnico in časopisi so pisali o zli usodi svojega naroda. Teden dnij na to, so iz vode potegnili založnika Knjigarnarja, ki se je bil utopil. Založil se je bil s knjigami in deli, ki niso šle v prodaj. Pretil mu je konkurz in šel je in je skočil v vodo. Toda za vse to se ljubljanska in slovenska javnost ni zmenila: nekaj časopisov je po nepotrebnem pisalo o tem, drugi so se zgražali zaradi brezverstva in pohujšanja. Človek, ki je bil v Ljubljani, je vse to videl in slišal.

Takrat so se raznesle prve novice: »Res je milijonar.«

Ženski svet je dvignil oči. Ulice so bile polne in šivilje so imele mnogo dela. Tudi hoja meščank se je izpremenila in je spominjala na pariške ulice.

»Zakaj bi te ne uzrl,« je govorila pospa Svetnikova, »bogatejša si od drugih in lahko se meriš z vsemi.«

»Kaj denar,« je govorila gospa Uradnikova, »taki negledajo na denar, lepša si od vseh in lahko ga zmotiš.«

»Samo, da se seznanimo,« je rekla gospa Klepetulja, »hotela bi vedeti, ali bi ga privezala, ali ne.

»Zakaj bi te ne vzel: izolikana si dovolj in o denarju se tudi lahko govori...«

Tako so govorile matere hčeram.

Na ljubljanskih ulicah so se godili nenavadni prizori. Ako je drčal avtomobil, so radovedni obrazi gledali vanj, pogosto so obstali ljudje in gledali v neznanega človeka, ki so ga zagledali kje pred izložbo. — »On je!« — Celó če je kdo postal na mostu in gledal v Ljublanico, so drli ljudje skupaj, ker so mislili, da je tam. V gledališču je vladala velika pozornost in Govekar je lahko dajal same literarne večere in jih je lahko ponavljal po volji. Cankarjeva »Lepa Vida« je desetkrat napolnila hišo. Koncerti so bili polnoštevilno obiskani in ženstvo se je na njih izkazalo v vseh svojih razkošnih krasotah in bogatih toaletah. Celó Jakopičev umetniški paviljon je bil vsak dan poln ženskih obiskovalk, ker so mislile, da ga srečajo tam, ali, da se bo pisalo o njih v časopisih. Jakopič je skoraj plačal svoj paviljon in prošnje na kranjski umet. svet ali na deželni odbor so postale brezpredmetne.

Tudi zastopniki narodnih društev so takrat dvignili glave. Vprašali so, kje stanuje in so hoteli k njemu poslati deputacijo. Predsedniki in govorniki so bili v zadregah; ko bi vsaj vedeli, kako mu je ime, kake vere je, ali je krščen. Tudi bi bilo važno, da bi omenili njegove zasluge, če si jih je pridobil, in častne naslove, ako jih ima. Ali ko bi vsaj vedeli, ali je rojen tu, alj daleč kje v tujih krajih. Težko je tudi govoriti lepe besede človeku, ako ne

vemo, kakih nazorov je n. pr. glede politike, vere, družbe, narodnosti. Zato so se zastopniki posvetovali, ali bi šli v uniformi ali brez nje, z znaki ali brez znakov, z zastavami ali brez zastav. Nekateri so bili mnenja, naj bi se mu priredila podoknica, drugi pa so menili, da je treba hiteti, dokler tujec ne odide. V to obupno zmedo je prišla nova zmešnjava, ko je naenkrat prinesel »Slovenec« notico, da je njihov urednik govoril z »dotičnim gospodom« in da mu je izjavil, da je odločen pristaš slovenske ljudske stranke in da bo zapustil vse svoje premoženje v klerikalne namene. Drugi dan je sicer »Slov. Narod« dementiral to notico kot klerikalno laž, češ da se je oni gospod zglasil v redakcijo »Slov. Naroda« in se je izrazil, da ni govoril z nobenim »Slovenčevim« urednikom.

Tudi je stala v »Narodu« neprividna opomba, da se oni gospod najboljšje počuti med odločnimi pristaši narodno napr. stranke, s katerimi se večkrat snide v gostilnah, kavarnah i. t. d. in da kot inteligenčen človek gotovo ni klerikalec. Vsled tega je nastala med »Slovencem« in »Narodom« polemika, v katero so posegli tudi drugi dnevnik: »Zarja«, »Dan«, »Soča« in »Edinost«. In tako zastopniki društev in govorniki niso vedeli, al naj bi končali svoje govore z: v korist in prosveto, v zmago in napredek našega milega slovenskega naroda, ali pa: v čast in slavo božjo in v prid našega dobrega vernega ljudstva. . . .

Za tem pa se je raznesla po Ljubljani grozna novica: »Izginil je«.

Ni bilo treba niti vprašati: kateri človek je izginil. Ni ga bilo niti v restavraciji, niti v kavarni, niti drugod. Mladina je lahko nemoteno pila in igrala in krokala naprej . . . Ulice so se pomirile. Le tu in tam se je kak lep ženski obrazek naenkrat radovedno ozrl. Gledališče je bilo zopet prazno, opereta je komaj napolnila hišo — in še ta ne, ako ni bilo na reklamnem listu nekaj opomb, n. pr. noviteta, petindvajsetič, prizori izza kulis velikega sveta — Koncerti so bili prazni in Jakopič je moral dež. odbor zopet prositi za podporo, ki mu je seveda ni dal. Rodoljubi so se jezili na liste, češ da je ona polemika užalila onega človeka, da je zapustil mesto. Časopisi so odklanjali krivdo, a med seboj so si očitali: »Slovenec« je rekel da je kriv »Slov. Narod« a »Narod« je pisal, da je kriv »Slovenec«. Vsi drugi štirje dnevnik so zvrnili krivdo na »Slovenca« in »Slovenec« je temu dogodku posvetil uvodnik, kjer je dokazal, da krščanska misel raste sama posebi, narodne ideje pa potrebujejo denarne pomoči. Tako se je končal prvi del te historije, ki je bil samo uvod v glavni del.

V tistem času je namreč začelo rasti sredi najlepšega ljubljanskega parka — ogromno poslopje. Nihče ni vedel, kdo zida in kaj se zida. Stavba je rastla od dne do dne. Vsi slovenski umetniki so se vrnili v domovino in so dobili svoje delo: Berneker, Zajc, Peruzzi in cela vrsta naših kiparjev se je sešla v Ljubljani. Ob enem so dobili slikarji svoje delo: Jakopič, Vavpotič. Žmitek in cela mlada generacija se je sešla . . . Ljudje so se čudili od kod vse to. Nazadnje se je zgodil največji in najbolj naraven čudež: nekega dne je dobil Cankar na Rožnik deset tisoč kron, da jih razdeli med literate. Tisto

noč je bil v Ljubljani literaren krok. Vse to ni moglo ostati neznanu širši javnosti, posebno, ko so časopisi začeli pisati o neznanem mecenu.

»Dan« je celo prinesel vest, da je izvedel iz verodostojnih virov, da namerava nekdo v Ljubljani ustanoviti akademijo znanosti in umetnosti. »Zarja« je pisala, da ji je dobro znano, od kod prihajajo ti veliki darovi, »Dan« je oznanil, da prihaja konec klerikalne strahovlade, »Slov. Narod« je povdarjal zasluge nar. napredne stranke, »Edinost« je v dvajsetih člankih dokazovala potrebo slovenske akademije za znanost in umetnost, »Slovenec« pa je povdarjal, da so klerikalci že mnogo storili za znanost in umetnost in da so že davno imeli akademijo v modernem smislu.

Oseba velikega narodnega dobrotnika je ostala vkljub temu vsem neznana in so se o njem razširjale le izmišljene novice. Nekdo je poročal v listih, da neče biti imenovan, ker hoče nemoten izvršiti svoje delo, ki ima najvišji narodni cilj.

Stavba sredi najlepšega ljubljanskega parka pa je rastla pred očmi začudenih množic. V nekaj letih je vzrastla do vrha. Nad pročeljem se je svetilo ime: Akademija. Ko pa je stavba stala v vsej svoji krasoti, niso vedeli v Ljubljani, kaj bi ž njo. Časopisi so pisali o lepih umetniških delih, ki krase stavbo spredaj na pročelju in v notranjosti. Neki neprevidni člankar je omenil, da bi bil zdaj čas obnoviti zahtevo po slovenski univerzi. Vsled tega je nastala polemika med »Narodom« in »Slovencem«, ali je Slovencem bolj potrebna akademija ali univerza. Poleg tega je nastal spor, ali naj se nova stavba blagoslovi ali naj se samo slavnostno otvori. Zaradi tega vprašanja so se razdvojili starini in mladini in so se pokazale vse one razlike, ki so bile prej s spravo prikrite.

»Slovenec« pa je prinesel članek, v katerem je pozival državno pravdnštvo, da poseže vmes in da dožene, kdo je v novi stavbi gospodar in kdo naj odločuje tam. Menil je (namreč »Slovenec«), da ima pravilo odločevati samo deželni odbor, kot najvišja instanca v deželi. »Slov. Narod« pa je menil, da ima v Ljubljani odločevati občinski svet in nihče drugi. »Akademijo«, (tako je pisal »Narod«), je oni neznan dobrotnik namenil narodu, zato jo je postavil kot kras slovenske prestolice. »Slovenec« je zahteval, da Akademija služi slovenskemu ljudstvu, »Zarja« pa jo je zahtevala za mase. Ker je bila nevarnost, da Ljubljana res dobi Akademijo v svojo posest, se je meščan Pegan pritožil na Dunaj, kjer so dolgo ugibali, komu naj jo prisodijo. Nazadnje so odločili, da postane »Akademija« državna last in da bo vlada vse primerno za njo ukrenila. Nosila bo ime »Franc Jožefova Akademija«. Toda v tem se je zglasil lastnik nove stavbe na Dunaju in je izjavil, da bo v svoji stavbi sam po svoje odločeval. Tako je bilo to vprašanje rešeno, nerešeno pa je še vedno ostalo vprašanje, kako naj se nova stavba otvori. Vsled vednih preprirov je ostala nova stavba neotvorjena, posebno, ko je neznan mecen izjavil, da delo še ni dovršeno.

V tem času so se sešli v Ljubljani razni knjižničarji, arhivarji i. t. d. Imeli so nalogo urediti knjižnice v »Akademiji«. Imeli so dela celo zimo.

Spomladi je bilo delo gotovo. Stala je krasna velika stavba v renesančnem

slogu obdana od vrtov. V parku so stali na razpotjih doprsni kipi slovenskih in slovanskih zaslužnih mož. Pred glavnim vhodom je stal kip domovine, obdane od deveterih muz. Na pročelju so bile sohe in imena svetovnih mož, pisateljev, pesnikov, godbenikov, učenjakov. Nad pročeljem se je dvigala boginja Prosveta. V vestibulu so stali bronasti kipi slovenskih pesnikov in pisateljev. Na eni strani je bil vhod v javno čitalnico, kjer so bili vsi važnejši listi, na drugi strani v javno knjižnico, ki je obsegala vsa važnejša leposlovna dela v vseh jezikih. (To je bila prejšnja Simon Gregorčičeva javna ljudska knjižnica in čitalnica); iz vestibula se je prišlo v glavno dvorano za znanstvena in poljudna predavanja. Ob tej dvorani na desno in levo so se vrstile manjše sobe, ki so bile namenjene raznim krožkom. Tu so imeli svoje mesto: ruski, češki, francoski in laški krožek, vsaki krožek je imel svojo knjižnico. Po dnevi so služile te sobe kot seminarji in je mogel v njih vsak študirati. Na koncu teh sob že bilo še četvero seminarjev: za zgodovino in staroveško kulturo, za filozofijo in tehnične vede. Vse sobe so bile visoke, svetle in zračne in preskrbljene z vsem potrebnim. V prvem nadstropju je bil sedež slovenske akademije znanosti in umetnosti. Na levo je bila velika dvorana za posvetovanja in slavnostna zborovanja. »Akademija« je imela vrhovno vodstvo čez vso stavbo. »Slovenska Akademija« ni imela — kakor druge — podpore niti od države niti od dežele: država je trdila da za akademijo Slovenci niso zreli, ker nimajo svoje univerze, dežela pa je rekla, da ne da podpore, ker nima na Akademijo upliva. (Drugod dobivajo akademije od države po 10.000, od dežele po 10.000 podpore.) Slavnostna dvorana Akademije je bila razkošno poslikana; slike so kazale prizore iz velikih dogodkov slovenske zgodovine, ki so bili pomenljivi za razvoj naše kulture: skoncema je slika predstavljala: zedinjeno Slovenijo, ki druži ob sebi vse pokrajine v ponosen venec. Na drugi strani je slika kazala najmlajšo akademijo v družbi slovanskih tovarišic. Druge slike so kazale: 1. Vojvodsko prisego v slovenskem jeziku. 2. Slavnostno zborovanje na ljubljanskem magistratu, ko je škof Hren razbijal protestantsko cerkev, 3. Napoleonov večer pri Marmontu, kjer Vodnik čita Ilirijo oživiljeno in 4. L. 1848. v Ljubljani: posvetovanje v M. Chrobatovi pisarni. Zunaj na hodniku je bilo nekaj manjših slik. Tu je bila vrsta manjših sob, kjer so imela svoje središče razna strokovna in znanstvena društva. Na nasprotni strani hodnika je bila velika znanstvena knjižnica, ki je nosila še ime »Knjižnica Slovenske Matice«. Akademija je namreč od Matice knjižnico odkupila, dala jo je vezati in jo uredila za splošno porabo. Knjižnica je imela v sebi najlepša in največja dela.

V spodnjem delu je bila zaloga knjig. Akademija je namreč imela namer: 1. Združevati v sebi slovenske znanstvenike in umetnike. — 2. Skrbeti za predavanja in ljudsko izobrazbo. 3. Izplačevati stipendije in nagrade za spise. 4. Izdajati revije, znanstvene knjige in poceni »ljudsko knjižnico.« Za svoje namene je razpolagala Akademija s 50.000 K letnih dohodkov. Izplačevala je pisateljem nagrade za gotova dela in jim dajala tudi potovalne stipendije, zato se je v kratki dobi povzdignila slovenska književnost, ker je bilo pisateljem omogočeno življenje. Akademija je začela izdajati ljudsko svetovno

knjižnico po vzoru Ottove zbirke: »Světova knihovna«. Kot prva številka je izšel Prešeren za 10 krajcarjev, pripravljali so se prevodi svetovnih del. Akademija je začela izdajati tudi znanstvena dela, stare rokopise literarne zapuščine. Vse življenje v Ljubljani se je spremenilo: javna knjižnica in čitalnica sta bili dobro obiskovani, krožki so lepo uspevali (učitelje je plačevala akademija), v seminarjih je cel dan delala mladina ob bogatih knjižnicah, slovenski učeni svet se je sešel na posvetovanja, vršila so se predavanja knjige in publikacije so se množile; tujci, ki so prišli v Ljubljano so z občudovanjem gledali lepo stavbo, središče slovenske kulture. Ko nas je obiskal drugič prof. Denis iz Pariza in Scotus Viator iz Londona, je strmel nad veliko izpremembo.

»In kdo je postavil vse to,« sta vprašala.

»En sam Miljon,« smo odgovorili.

Tako se je zgodila velika izprememba in čez 10 let so v tujini pisali o slovenski kulturi . . . Med tem pa je na drugi strani ceste začela vstajati nova krasna stavba: slovenska umetniška galerija . . .

Bilo je konec bede, mizerije in trpljenja, kdor je hotel delati, je mogel živeti, ker so bila položena plodna tla. Prišla je pomlad na jug, zasvetilo je solnce in vse je brstelo.

Prepir na Slovenskem pa ni prenehal, kajti onega, ki je bil zidal, ni bilo od nikoder . . . Povsod drugod slove imena mecenov, pri nas jih nismo mogli slaviti, ker nismo vedeli za nje. Zato je nastal nov velik prepir: kajti nekoč je bil umrl priprost človek, ki je varčeval skozi celo življenje in nazadnje je vse zapustil narodu. Mislil je, da je s tem izpolnil svojo dolžnost in je mirno umrl. Tudi na pogreb mu ni nihče prišel, ker je bil priprost človek. Čez nekaj dnij pa je začudeni svet prebral njegovo oporoko. In rodoljubi so zahtevali, da je treba velikega narodnega dobrotnika izkopati in ga še enkrat pokopati na slovesen način, kjer so potem lahko govorili ob njegovem grobu. Tako oni dobrotnik celo po smrti ni imel miru in časopisi so se še cel mesec pričkali glede njegovega političnega prepričanja. Tako se je zgodilo tudi sedaj. Namesto da bi bili Slovenci uživali sadove Akademije, so se prepirali zaradi njenega ustanovnika. Deželni odbor je trdil, da »Akademija« ni autonomna korporacija, ampak je za svoje gospodarstvo odgovorna deželi oz. državi, škof je izdal pastirski list, češ da Akademija širi nenravne knjige med narod, klerikalci pa so obdolžili odbor. Akademije da je protidinastičen, ker je v zvezi z vsemi slovanskimi akademijami in celo s srbsko v Belgradu in da je njeno delo nepatriotično. Pegan se je vsedel in se je pritožil na Dunaj. Rodoljubi tudi niso bili zadovoljni in so menili, da bi bilo bolje dati cel denar Ciril-Methodovi družbi. Literati so po časopisih napadali odbor Akademije, češ da je pristranski in da napačno deli podpore. Nekateri so hoteli imeti univerzo in drugi so mislili, da je Akademija za nas nepotrebna in da so bolj razumni oni, ki podirajo stare lepe gradiče in si na mesto njih zidajo masivne moderne vile, da tako zazidajo svoj denar. Počasi se je res zgodilo, da je postala »Akademija« zapuščena; razun par profesorjev in nekaj dijakov ni nihče zahajal vanjo.

Ko so se nekega jutra Ljubljančani prebudili, ni bilo Akademije nikjer. Izginila je čez noč kakor je nastala skoraj čez noč. Na prostoru, kjer je stala, pa je ostal le napis:

Ljubezen
varčnost
delo

Dolgo so v Ljubljani premišljali, kaj bi pomenil ta napis in se je tudi zaradi njega razvnel velik prepir, dokler ni — neznanu od kod — prišel list: Z onimi tremi besedami sem postavil, kar ste vi podrli s sovražstvom, zapravljivostjo in lenobo. Kadar se naučite teh čednosti, si bodete zopet postavili Akademijo in jo bodete znali ceniti kot sveti ogenj domačega ognjišča! —

Tako se je v onih časih končala ta povest.

SLOVENSKO DIJAŠTVO.

»Adrija«. Delo v društvu je drugi semester v glavnem osredotočeno v manjšinskem odseku, ki je prevzel vse predpriprave za I. manjšinsko razstavo, projektirano od »Prosvete«. Dalje je sklenil prirediti odsek II. manjšinski seminar v Ljubljani in so referati po večini že razdeljeni. — V »Adriji« so bile na rednem občnem zboru vzprejete resolucije II. zaupnega sestanka. — Ustanovil se je »Slovenski krožek« z namenom dajati brezplačen pouk v slovenščini. Vodi ga tov. Reisman; v krožku ima dvakrat na teden poučevanje, ki je zelo dobro obiskano; do dvajset gospodov in dam se uči slovenščine. — Društvo je priredilo skupen zlet v Rudolfinum na umetniško razstavo.

Manjšinska razstava. »Prosveta« je prišla na misel, prirediti manjšinsko razstavo in se obrnila na manjšinski odsek v »Adriji« ali bi bilo mogoče spraviti vsкуп potrebni materija. Odsek se je takoj pozitivno odzval in je pri prvem tozadavnem sestanku seje v velikem načrtal obseg razstave. Mnogo gradiva je že zbranega, drugo bo dovršeno do počitnic. Odsek se je obrnil na »Češki narodni svet«, ki je drage volje obljubil iti z vsemi močmi na roko enako tudi manjšinski delavec g. Hejret. Kakor vse kaže, bo razstava nad vse zanimiva in bi se v glavnem delila v tri oddelke: 1. v specifično slovenski, 2. v pangermanistični ter irredentistični in 3. v vsesplošno obrambni. Statistike prebivalstva, mesta, priseljevanje, šolstva, C. M. D., Branibor, »Sl. Straža«, denarni trg, dijaštvo, obrambna literatura, itd. itd. vse bo sistematično urejeno in znazornjeno potom grafično statističnih tabel, kart, risarij itd. Ko bo ves načrt približno detajliran ga objavimo v dnevnikih listih; že sedaj pa prosimo vse one, ki bi imeli kaj gradiva, bodisi kakršnegakoli že in bi ga hoteli odstopiti za razstavo, da to naznanijo na uredništvo »Omladine«, Vinohrade 1248.

»Prosveta« namerava prirediti v počitnicah in sicer v začetku avgusta zlet v Srbijo in Bolgarijo. Kdor se namerava udeležiti zleta, naj naznani uredništvu,

da se potrebno ukrene. Natančneje poročamo v prihodnji številki »Omladine«. (Izide koncem junija.)

Klub slovenskih tehnikov v Pragi je, kakor že preje, tako tudi pretekli semester, sledil za enakimi načeli, pospeševati namreč strokovno izobrazbo svojih članov. Vzel si je za nalogo, podrobno proučiti naše gospodarsko stanje, od katerega je odvisen obstoj celega slovenskega naroda. V ta namen se je sklenilo izdelati in razmnožiti karte celega slovenskega ozemlja, z vsemi občinami, na katerih bi se potem nazorno lahko naznačila razna industrijska podjetja, obrti, denarni zavodi, šole, id. S pomočjo teh bi dobili lepo nazorno sliko celega našega stanja, če je pravo načelo, da je v industrializaciji naših pokrajin naše bogatstvo, potem je prvi korak k rešitvi izpoznavanje in poznanje že obstoječih obrtij in domačih industrij. Ni večje resnice, kot ta, da najnaravnejši razvoj k industriji vodi preko teh panog, kar se da podpreti z nebrojnimi dokazi. Vse večje akcijske družbe so v svojih početkih bile navadne delavnice, ki jih je vodil razumen in podjeten mojster. In ter na izrednosti ne moremo računati je najrealnejša pot, da se podjetja, ki imajo globoko zarastle korenine, povečujejo. Taka mala podjetja, ki jih imamo dosti, so fundament, na katerem se lahko stavba organsko razvija. Slični razvoj nam kažejo industrijsko najlepše razvite sudetske dežele. Karta je že gotova, le žal, da zaradi finančnih težkoč dosedaj še ni bilo mogoče misliti na razmnožitev. Delo se je zazdelilo in vsak tovariš je prevzel nalogo, da poroča o gospodarskih in obrtnih razmerah svojega kraja. Dosedaj je na enem večeru tov. R. Švajger podal sliko industrije in domačih obrti v Ribniški okolici. Omenil je posebno rešetarijo in lončarijo, popisal način izdelave in zaslužek pri tem. Pokazal je tudi na vpliv, ki ga ima železnica na lesno industrijo v tem okraju. Razmere v južnem delu Goriške je do podrobnosti popisal tov. Ant. Terčič. Največ je tu opekaren in usnjaren, veliko je pa tudi še drugih posameznih industrijskih podjetij. Referat je bil zanimiv radi tega, ker je tov. predavatelj povsod tudi omenil narodnostne razmere. Tov. Ivan Mohorič je imel dve predavanji in sicer: »O vladni anketi za pospeševanje domačih obrti,« kjer je na podlagi malo in težko pristopnih statističnih podatkov podal zelo natančno poročilo o finančnem stanju naše industrije in domačih obrti; »O proračunu ministerstva za javna dela« in pa: »O denarnem trgu, s posebnim ozirom na Slovensko«. Tov. Ivan Leben je predaval »O panamskem prekopu«. Podal zgodovino gradbe (Lesseps) in sedanje stanje ter naznačil pripomočke, s katerimi se bori inženir proti naravnim težkočam. Opisal je tudi druge predlagane projekte. Tov. Mačkovšek pa je imel zanimiv referat: »O inženirskih komorah.« Za knjižnico se je skušalo pridobiti vse slovenske knjige tehnične ali gospodarske vsebine, kakor tudi drugojezične, ki opisujejo naše domače razmere, ali pa inženirske stavbe. Prirastlo je knjižnici na ta način 14 knjig.

Članu in nekdanjemu predsedniku ing. Gvidonu Guliču je klub povodom skončenja njegovih študij z odliko, priredil odhodnico. Bil je znan kot resen, delaven in talentiran tehnik, ki se je zelo veliko žrtvoval za klub. Želimo mu v novem stanu mnogo uspehov!

Tehniki študirajo razven na Dunaju, v Pragi in Gradcu (glej 1. številko) še

v Brnu 2 (1 stavbenik in 1 strojnik), v Curihu 2 (oba stavbenika) in v Charlottenburgu 1 (ladjedelec).

Na zemljedelski visoki šoli na Dunaju je 39 slovenskih slušateljev, ki se tako razdelijo:

Stroka	Skupaj	1. izpit	2. izpit	Absolventi		Kranjci	Primorci	Štajranci	Kroošci
				realke	gimn.				
Kult. teh.	12	5	4	6	6	8	2	1	1
Gozdarji	18	10	3	10	8	11	3	3	1
Poljedelci	9	6	1	5	4	5	1	3	—
Skupaj	39	21	8	21	18	24	6	7	2

Število slovenskih tehnikov se je tekom zadnjih let razveseljivo dvignilo. Leta 1905 (Omladina II. str. 56.) je bilo vseh slovenskih tehnikov 76 (in sicer stavbenikov 35, strojnikov 11, arhitekta 2, geodetov 10, zav. tehnika 2, kemikov 5, agronomov 11). Danes je število poskočilo na 148 (stavbenikov 53, strojnikov 21, arhitekti 3, geodetov 18, zav. tehnikov 5, kemiki 4, kulturnih tehnikov 16, gozdarjev 18, poljedelcev 9).

Akademično društvo »Slovenija« naznanja, da je izvolilo na svojem občnem zboru dne 10. t. m. sledeči odbor: predsednik: Lavo Čermelj, fil.; podpredsednik: Janez Oražem, med.; tajnik: Stanko Lapajne, jur.; blagajnik: Jože Rus, fil.; gospodar: Albert Trtnik, med.; knjižničar: Karol Luschützky, med.; arhivar: Tone Jenko, med.; namestnika: Vladimir Fon, jur., Jurij Otujac, med.; pregledniki: Hinko Prelovec, Ivan Sajovic, Fran Zdolšek.

Akad. tehn. društvo »Tabor« v Gradcu naznanja, da je spremenilo na svojem I. izredn. obč. zboru, dne 11. t. m. društveni odbor takole: predsednik fil. M. Kovačič, knjižničar jur. J. Pretnar.

Promoviral je na graški univerzi starejšina »Tabora« tov. Robič Hugon za doktorja vsega zdravilstva sub auspiciis imperatoris. Iskreno častitamo!

SREDNJEŠOLSKI VESTNIK.

Smrt. Žalostno mi je v srcu, ko pišem teh par vrstic v spomin dragemu našemu tovarišu sedmošolcu Rudolfu Vidmarju. Tako dolgo smo pohajali skupaj na goriško gimnazijo, bili smo si prijatelji, kovali načrte in najpridnejši in najdelavnejši si bil med vsemi ti. Boril si se, hotel si živeti, videli smo v tebi človeka, jasno zročega za svojim ciljem — ali smrt te je iztrgala iz naše srede. Ostavil si nas in tako zapuščene se čutimo brez tebe . . . Spominjati se te hočemo . . .

A.

Iz Maribora. — Ne gode se več čudeži; ljudje to vedo in jih vendar zahtevajo. Štajerci zlasti. Hočejo nadebudno in kdovešekako mladino, prepuščajo

pa jo sami sebi in jo zanemarjajo. Naša srednješolska mladina dokazuje to, naši učiteljiščniki, naše učiteljišnice, naše —. Hotel sem naštetih še več, ali našel nisem štajerskih Slovenk v licejih, našel jih nisem v gospodinjskih šolah, ni v knjigovodskih tečajih i. t. n.; ali to le mimogrede. Rad bi samo pokazal, da zanemari slovenski inteligent na Štajerskem svojo mladino. Na Maribor se hočem omejiti!

Poznam prislovico »primum vivere, dein philosophari« in cenim trud gospodov in dam za dijaško kuhinjo; hvaležen sem tudi za dejansko ljubezen rodoljubov do dijaštva, ki se kaže v darovih za dijaški dom. Ali če je tudi dijak beden, živi vendar! Ni tedaj to dovolj; tudi duh si želi hrane, duh potrebuje vzpodbude in inicijative, mladina potrebuje bodrila in vodstva. In mlajši gospodje, ki bi mogli in morali vse to dajati, hodijo po promenadi in se zabavajo v Narodnem domu — za narod; le nekaj je častnih izjem, ki so pa že preobložene z delom. Doslej si je pomagalo dijaštvo samo; skušalo je vsaj deloma iz lastnih moči nadomestiti to, kar bi morali storiti drugi. Sveti Birokracij pa je dal svarilen vzgled in sedaj se slovenski dijak ne zanima več za samoizobrazbo, ne bere več »Omladine«, celo »Slov. Branik« je že redek in tistih borih 10 v, ki jih je idealni študent nekdanj plačeval mesečno za C. M. D., — ne toliko, da bi tej koristil, ampak ker je vedel, da bodri s tem malim narodnim davkom sebe, — še ta malenkost je pozabljena. Zato pa vidiš zvečer na promenadi mlade gospode, oblečene po najnovšem kroju, krenjenj gentlemanskih — slovenske študente.

Dvanajsto uro slišim biti ob takih razmerah. Treba bo mladino napeljati na drugo pot. — Gospodje — radikalnih starešin je mnogo v Mariboru, — naj bi mesečno malenkost žrtvovali in dijak bi bil drug; učitelji bi bili vneti narodni in kulturni delavci; (mnogo mladih učnih moči se le lišpa in zabava, nemškutarija in klerikalizem pa zastrupljata iz osnovne šole izstopivšo mladino, ki bi si jo mlad učitelj mogel krasno vzgojiti;) visokošolec-začetnik bi prišel z drugimi perspektivami na univerzo, ne z — apatijo do dela. Tudi oni, ki se po maturi posveti drugemu poklicu, bi mogel duševno voditi družbo ali vsaj više stati v nji, kamorkoli ga že vrže usoda. Hočejo mariborski gospodje, storiti zamujeno?!

Sedaj pa mi še naj dovolijo besedo narodne dame! Nekdanj je bilo slišati da hočejo dame poskrbeti naši ženski mladini za praktično vzgojo, vzgojo za življenje. Ne poznam natančneje tega bivšega projekta, vem le, da so sedaj slovenska dekleta prepuščena vplivu nemškutarije na jedni in vplivu klerikalizma in hinavščine na drugi strani. Dvomim jako, če 20% ženske mladive pozna »Slovensko ženo«, (omenjam jo, dasi imam svoje mnenje o njej), »Domače ognjišče«, i. t. n., da niti ne omenim imena Ellen Key, znamenitega dela »Bebell: Die Frau«, knjige »Hans Wegener: Das nächste Geschlecht«; dvomim celo, da pozna isto število deklet naše kolikor toliko emancipirane slovenske pisateljice. Vse to bi ne škodovalo. Bil bi boljši ta »strup«, (kakor pač mnogi vse to imenujejo), nego oni pravi strup, ki moralno pogublja in ponižuje bodočo vzgojiteljico slovenske dece, oz. bodočo slovensko ženo. Narodnim damam preostaja tu mnogo dela, krasnega in hvaležnega!

Končam z obljubo, da se svojčas o potrebi oglasim zopet!

A. J.

Dijaška počitniška zveza. Kakor vse kaže, postane prenočiščno vprašanje v počitnicah potujočih dijakov končno enkrat resnica. Kake važnosti je za slovenskega dijaka, srednješolca kakor visokošolca, potovanje po domovini, o tem podrobneje razpravljati bi bilo odveč. Manjšinsko delo, spoznanje gospodarskega položaja, narodno blago, običaji in navade ljudstva v posameznih krajih itd., itd., — vse to lahko vname v marsikom zanimanje po proučavanju. Človek vidi v drugem, nedomačem kraju vedno desetkrat več nego domačin. Kadar bo enkrat počitniško potovanje slovenskega dijaka pognano v tek, dalo se bo mnogo doseči potom sistematičnih načrtov. Komur je količkar mogoče, naj blagohotno odstopi eno, dve ležišči dijaški počitniški zvezi in naj to naznani na: »Prosveto, Ljubljana, Mestni Dom.«

Počitnice. Naučno ministerstvo je izdalo sledečo naredbo glede počitnic: na srednjih šolah, učiteljskih, trgovskih ter nautičnih šolah in dekliških licejih trajajo glavne počitnice od 16. julija do 15. septembra, oziroma se jenja šola že 6. julija, ker se zadnjih deset dni ne bo več izpraševalo. Božične počitnice trajajo od 24. decembra do 3. januarja, velikonočne pa od velikonočne srede do srede po Veliki noči. Tečaj jenja v soboto pred 16. februarjem in sledeča ponedeljek in torek sta prosta pouka, drugo ostane kakor sedaj. Za Bolcan, Meran, Roveretto, Trident in Galicijo je začenjanje in nehanje velikih počitnic nekaj drugačno,

Zanimiva preiskava. Gotovo največ jih morajo preslišati dijaki-zaspenci za svoje jutranje poležavanje, češ: rana ura, zlata ura! Pred kratkem pa je izdal nemški eksperimentalni pedagogik Lay zanimivo eksperimentalno-pedagogično razpravo o jutranjem učenju. Preiskaval je čas učenja pri dijakih od dvanajstih do devetnajstih let in prišel do zaključka, da so rezultati večernega učenja dvakrat boljši nego ranega. Utemeljevanje tega zaključka je šlo za tem, da zvečer pridobljene predstave niso ogrožene z nakopičevanjem vedno novih predstav, kakor se to godi po dnevi. (V. Č. P.)

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Anton Novačan: **Naša vas.** I. del. v Ljubljani 1912. Ig. pl. Kleinmayr & Ferd. Bamberg — Engelbert Gangl: **Beli rojaki** I. Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1911. — Slike iz revolucije. Ruski spisal **M. Arcibašev.** Poslovenil Anton Melik, Ljubljana 1912. Založil Stefan Klavs. Natisnila Učiteljska tiskarna.

Literarnega zgodovinarja — ne vsakega — bo zanimala literatura zadnjih nekaj let predvsem kot problem — če ne bo žalibože problem že rešen. Jedro problema ne bo, da so iz različnih vzrokov odložile pero skoro najboljše moči in poganja pigmejstvo v vsi bohottisti, tudi ne v tem, da se vporablja največja kritična ničla kot avtoriteta, da se da brca največjemu možu, kar jih imamo, mogoče v tem, da si žele ljudje iz zgornjih desetih tisočev junakov à la Zagloba iz zverženoplehkih Sienkiewiczjevih romanov in da je nekega mladega kritika kar lomilo veselje, ko je zasledil tak cvet v slovenski litera-

turi. Dočim se drugod razvijajo razne struje organično dalje, se pri nas koberamo še vedno v »moderni« (nerad izgovorim to besedo) kakor muha v juhi. Kaj je temu vzrok? Ali smo nezmožni vsakega razvoja in napredka, da je bila torej vse samo forsiranost, ki ni imela nobenih korenin v nas? Torej samo marjetičanje, cmokavzarstvo, kvečjemu Krjavelj? Prepuščam vprašanje poklicanejšim, konstatiral bi le, da bi morali biti leposlovni listi predvsem — leposlovni in da ne bo rešilo naše literature in kulture, če vemo, kje je stala in kolikokrat je bila okleščena Vrazova lipa. Ne radi tega, ker je pri nas še neodločeno vprašanje, kaj spada v feljton, ampak v tolažbo vsem krotkim in mirnim dušam tega sveta bi povedal, da bo kmalu napočil čas, ko se jim ne bodo vznemirjali rodoljubni živci in se jim ne bo treba bati, da bi jim škodila slovenska literatura. Ali ni čisto logično, da povdarja kritik s svetim strahom, da bo literatura škodila mladini? Mislim, da smo v tem vsi edini, da je literatura kot del cveta kulture nevarna za ljudi in je dolžnost, da se svari pred njo.

Ker je preporna točka, ali sta opravičeni kritika in slaba literatura, bom samo kot bralec povedal nemerodajen vtis, ki so ga naredile name knjige. Anton Novačan je bil dozdej malodane neznan, zdaj ga bodo vsaj poznali — ali pozitivno ali negativno, ne maram prerokovati. So stvari (bolje strani!) v knjigi, ki precej obetajo, toda mnoge ne spadajo v oceno. Po neslanem uvodu, do katerega ga je zavedla filologična marota, se družijo pêle-mêle dobro z neokusnim kot v kaleidoskopu. Da postane stvar še bolj pestra, je tuintam kako prešestvo s slovensko slovnico. Mimogrede bodi omenjeno, da se politika slabo poda literaturi in je bilo škoda žrtvovati krasno črtico »Čevljarški vajenec« par osladnim frazam, ki uničijo vso iluzijo. Kaj definitivnega se bo dalo reči o Novačanu, ko se iznebi upliva Cankarja in Golarja in bo delal malo bolj skrbno!

Pod kategorijo Ganglovih »Belih rojakov« bi lahko šteli vse belokožce, če niso mogoče zidanice karakteristikon. Ko je izdal Gangl v polpretekli dobi par dram, ki so jim kumovali razni moderni pisatelji — in ne najslabši — je bilo zanimivo pričakovati, kako bo Gangl asimiliral v sebi te najrazličnejše struje. Pričakovanja je konec in z »Belimi rojaki« smo dobili knjigo, ki spada v »dobro domačo knjižnico«. Iskanje tragedij, kjer jih ni, in obujanje sentimentalnih spominov, to se sujeti knjige. Če je res, kar nam pove pisatelj v epilogu, ga zavidamo radi njegove židane volje. —

Arcibašev je bil dolgo nepoznan evropski javnosti, dokler ni »Sanin« naenkrat raznesel slavo njegovega imena čez meje Rusije. Ne umetniške kvalitete, ampak ideja je bila, ki je razburjala ves poklicani in nepoklicani kritični publikum in »vlekla« najširše plasti. Kdor pozna rusko literaturo, mu je pojav Sanina čisto logičen. Ko je preblodil ruski duh ves metafizični labirint od Dostojevskega do Andrejeva in ni našel zadovoljne rešitve uganke in cilja življenja, je obupal in začel iskati utehe v trenutni nasladi; reprezentant tega najnovejšega tipa je Sanin, predhodnik Login v Sologubovih »Težkih sanjah«. Preveč vrišča je bilo, ko je izšel »Sanin«, in najžalostnejše je bilo, da se je godilo »Saninu« kakor Schnitzlerjevemu »Reigen-u«, da je prišel pod rubriko

»Samo za gospode« in je bil nekod celo prepovedan. Arcibašev ni sicer največji ruski pisatelj, kakor se je to povdarjalo pred par leti; vsekakor pa je velik talent in najplastičnejši med sodobnimi ruskimi pisatelji ter bi zaslužil, da bi se seznanili z glavnimi obrisi njegove umetniške fiziognomije. Melikov prevod bo to težko opravil. Poleg tega, da so vse črtice razen »Jutranjih senc« nesrečno izbrane, je prevod slab, neizrazit, včasih prevajalec ni razumel izvirnika in so nekateri stavki čisto napačni.

Joso Jurkovič.

Slovensko šolstvo na Koroškem v preteklem stoletju. (Sestavil Ante Beg. Cena 50 v. Založil pisatelj, 1912.) Koroško šolstvo je bilo od nekdanj os, okoli katere se je sukalo vse politično in prosvetno delovanje, kjer so se pokazali vsi naši uspehi in neuspehi za politično samobitnost in narodni obstoj. Nasprotniki Slovencev vidijo, kako silo imajo v šolstvu, zato ga krčevito drže in zabranjujejo Slovencem vsako prenarodbo po jasnih državljanskih postavah. Žalibog ni bilo do danes mogoče iztrgati Nemcem tega orožja iz rok, od tod naš obupni položaj. Kakor nam pove nastopna kronološka razprava, smo glede slovenskega šolstva danes mnogo na slabšem, kakor smo bili pred 50 leti. V šolah, kjer se je pred dobrimi 40 leti pisalo in čitalo ne le slovensko, temveč celo v cirilici (Borovlje) in kjer so otroci pri javnem izpitu pred zastopniki cerkvenih in posvetnih oblasti peli »Hej Slovenci« (Bistrica), je danes slovenska beseda prepovedana. Zato je potrebno, da izve za te turške razmere ves svet; ljudski izobraževalci pa naj dobe podatke, kako je bilo nekdanj in kako je danes. Tako pravi pisatelj v uvodu in s tem v glavnem naznači vsebino sestavka. Zelo zanimiva studija nam kaže propadanje slovenskega šolstva na Koroškem in ob enem koroških Slovencev. Vsi oni tihi in na videz mali boji za slovenščino v prejšnjem stoletju so imeli usoden vpliv na razvoj koroških Slovencev: kajti iz teh bojev smo izšli poraženi. Svoj čas je bilo na Koroškem 68 popolnoslovenskih šol, danes je le ena (na Jezerskem). Pred kratkim se je priznalo dvem utrakvističnim šolam, da nimajo pravice do obstoja. — Nesrečni utrakvizem je le slovenska posebnost. Treba je to vedno in vsikdar povdarjati. Leta 1880 smo imeli 200 utrakvističnih šol in sedaj jih imamo ravno toliko. Seveda so bili leta 1880 tudi drugi narodi ž njimi obdarjeni in na Slovence je pripadlo dvajset od sto utrakvističnih šol v Avstriji, četudi je Slovencev le pet odstotkov v Cislitvaniji. Drugod se je število stalno manjšalo (kajti utrakvistične šole so nepostavne!), pri nas je ostalo pri starem in tako pride danes na Slovence petdeset odstotkov utrakvistk.

Pri faktu, da je vse to nepostavno in se dá popraviti (glej Farenino, St. Danijel) se ne moremo ubraniti nasmeha: kaj vruga se pritožuješ čez krivico, če si tako len, da je ne vržeš čez zplanke, ko jo lahko. Na Koroškem se utrakvizem kaže pa še v posebni »species«; na devetdesetih utrakvističnih šolah zna le dvajset učnih sil slovensko . . .

Št. M.

Upodabljaljoča umetnost. Vsemu omikanemu svetu delajo v zadnjem času preglavice razni novi pojavi na polju upodabljaljšče umetnosti. ki se imenujejo z različnimi imeni; imamo v mislih neoimpresioniste, ekspresioniste, primitiviste, kubiste, futuriste itd, Radi bi hoteli na tem mestu napisati kaj obširnejšega o teh repatičastih strujah ali žalibog smo navezani le na opise te vstajajoče umet-

nosti in nismo imeli dosedaj še sreče na lastne oči se prepričati o novih poskusih. Kubisti so pravzaprav že odpravljeni iz pozorišča, futuristi so doživeli velik fiasko v Parizu in umetniško vplivni kritiki so se izrazili že enkrat o celem podjetju zelo skeptično. Gotovo je, da bo ena ali druga skupina rodila svojega mojstra, ki bo morebiti slikal za občinstvo preoglato ali prefantastično, ki ga bo pa umetniški parnas vzprejel med se, kakor je vzprejel Manet-a, Cezanne-a, Gauguin-a, ker je ali bo pač umetnik po božji volji. Še rajši kakor z označenimi novotarijami pa bi se pečali z bilježevanjem napredka in dela na umetniškem polju doma. Če denemo za danes letošnji ilustrirani Mohorjevi knjigi na stran, enako tudi po ljubljanskih izložnih oknih občudovane »umotvore« predvsem domačih umetnikov, nam preostajata le dunajska »Secesija«, kjer so razstavili Jakopič, Grohar ter Jama in tržaška z izložba Zajcem in Šantlom. Na Dunaju niso prišli naši umetniki do svoje veljave. Potisnjeni so bili v stranski prostorček v družbo malovrednih podob. »Sejalec« je v ozkem lokalu izgubil na zračnosti in na barvah, Jakopičeve stvari se skoro niso zapazile, Jamove pokrajine pa izgledajo ob veliki pestrosti in trdosti drugih monotone in neizrazite. Razstavljeni dela so bila dobra ali za okolico, najsi je tudi »Secesija«, neprimerna. (V Rimu je bila ista.) Dokler se umetniško zavedanje na Slovenskem ne bo toliko povzpelo, da se bodo zmagale denarne žrtve za celotne, samostojne in redne pošiljatve v tujino izgubi razstavljanje posameznika na vrednosti. Kajti neka organska vez se vleče med delom naših umetnikov, ki se stopnjuje in skupno šele podaja pravo sliko slovenske upodablajoče umetnosti. V Trstu sta bila prireditelja male razstavnice slikar Veselý (Čeh) in kipar Zajec. O Zajcu je že davno izrečena sodba, ki še vedno drži. Pravi se, Zajec je prožen osnutkar, kar je tudi na tržaški razstavi pokazal z malimi skičicami (Samson, Vodnjak, Delo) ali več ne. Težko je reči, ali se to sploh ne da popraviti, ali ima pa Zajec premalo ročne zmožnosti za izvršitev svojih osnutkov v večji obliki. Zajec bi morebiti vedel sam najbolje odgovoriti; ako je drugo merodajno, potem lahko živimo, kar se njega tiče. še nekaj časa v veselem upanju . . . Šantlove in druge umetnine so pa stvari, ki tudi za skromne slovenske umetniške razmere niso nikaka pridobitev. Na razstavi je bilo videti dokaj keramičnih predmetov, čeških izdelkov, ki so bili za skrajno nizke cene naprodaj. Za par desetice je bilo dobiti lepe in ukusne vaze, namizne drobnarije, skodelice itd. Razstavnica je bila slabo obiskana. — Sicer pa v splošnem na domačem umetniškem polju življenje po resničnem izreku: inter arma . . . oziroma pričakuje se tisti, ki bo do dna zapopadel danes še letečo frazo o umetniški mizeriji na Slovenskem.

I. H. Z.

Napredna Misel je naslov novi slovenski dvomesečni reviji, ki je začela pravkar izhajati in hoče biti: časopis za napredno kulturo. Izdaja in ureja jo docent dr. Rostohar. Ko bomo imeli v roki drugo, tretjo številko, izpregovorimo o tej novi reviji obširnejše.

RAZNO.

Smrt. Dne 25. aprila je umrl na Reki veliki slovenski mecen Josip Gorup vitez Slavinski. Spominjati se moramo na tem mestu s hvaležnostjo tega moža, ki je tako globoko umeval pomen izobraženega razumništva za narod, ki je potem velikodušnih svojih ustanov zasigural mnogim študijska leta. Vse njegovo mišljenje o pomenu gmotno zasiguranega učečega se naraščaja odlično karakterizira sledeče (Sl. Narod 26. 4. 12):

»Pokojniku je bila zlasti pri srcu učeča se mladina. Ko je bil nekoč Hribar pri njem na Reki, sta govorila o slovenskih dijaških podpornih društvih.

Pri tej priliki je Gorup naglašal, da bi bilo silno potrebno centralno podporno društvo za slovenske visokošolce v Ljubljani, češ, da bi bilo tako društvo še večjega pomena za Slovence, kakor »Družba sv. Cirila in Metoda«. Ivan Hribar je takoj izrazil svojo pripravljenost, da ustanovi tako društvo, ako daruje Gorup večjo vsoto za ustanovno glavnico tega društva. Gorup je takoj nakazal 5000 K. S tem je bil položen temelj za društvo »Radogoj«, ki razpolaga danes z glavnico 45.000 K ter je že desetletja prava dobrota za našo akademično mladino.« —

V ustanovne svrhe je naklonil v prid revnim visokošolcem 120.000 K in enako svoto za ustanove na ljubljanskem dekliškem liceju. Že preje je z nakupom hiše v znesku 220.000 K omogočil višjo dekliško šolo. Pesniku Gregorčiču je izplačal za II. zvezek njegovih poezij kraljevsko vsoto 6000 K. Velikodušnost pokojnikova je bila občno znana.

Njegovo ime je s hvaležnostjo zapisano v srcih slovenskega dijaštva in slovenskega naroda.

Sestanek starešin v Trstu dne 21. aprila. Počasi a sigurno se bližamo, izvendijaški, nepolitični organizaciji na podlagi narodno-radikalnega programa. 21. aprila so se sešli delegati »Izobraževalnih klubov« iz Ljubljane, Celja in Gorice v Trstu, da izmenjajo misli in načrte. Sestanek je bil zelo dobro obiskan in absolvirali so se sledeči referati: Organizacija (dr. Pučnik, Celje) Vseučiliščno vprašanje (dr. Čok, Trst), Publicistika (dr. Vošnjak, Gorica). O posameznostih za enkrat še ne moremo poročati, ali upamo, da nam bo mogoče še letos priobčiti definitivne rezultate nastajajoče kulturne organizacije. Le kar se tiče vseučiliškega vprašanja je treba omeniti, da se je sestanek zavzemal za Trst, kot edino ugodno mesto, kamor moremo in moramo od sedaj naprej zahtevati svojo visoko šolo v kakršnikoli obliki že in delati se mora na to, da se tudi dijaštvo in tisk izrečeta v tem smislu in da bo klic po vseučilišču v Trstu najmočnejši. Akademična društva naj tozadevno store svojo dolžnost in izrazijo za- in protimnenja. — Sestanka se je udeležil tudi poslanec dr. Rybař. Sprejete resolucije se predlože društvom potom eksekutivnih odsekov.

»Naši Zapiski« imajo v uvodniku 6. štev., ki govori o v nebokričeči denunciaciji g. Ribnikarja od stranih klerikalcev proti koncu sledeči passus:

»Najsibo sodba o teh dohodkih kakršnakoli, mi smo jih obžalovali in ocenili po pravem pomenu že l. 1908. Takoj takrat smo povedali, da se bomo še vsi kesali zaradi tistih demonstracij. In v resnici so bili najbolj zadeti oni, ki so jim pripisovali največji »narodni« pomen. Malo je dogodkov v slovenski politični zgodovini, ki bi bili rodili tako slabe posledice, kakor ti izgredi. Najsibo pravi namen, ki ga hočejo klerikalci s to najnovejšo denunciacijo doseči, kakršenkoli, po našem mnenju pač ni bilo vredno, da bi se pozabljenemu, odpravljenemu prestanemu narodnemu radikalizmu iznova dajal nekakšen pomen. Politično to gotovo ni bilo! Narodni radikalizem je bil že utonil v liberalizmu; naj bi bil zgnil ondi! Ravno septemberski dogodki l. 1908. so ti struji največ škodovali: pokazali so, kako je postala prazna in puhla, nesposobna! Stara stvar je, da demonstracije najbolj škodijo demonstrantom.« — O stvari se ne more reči drugzega, nego da je gabna. Kdor je bil pri tistih demonstracijah navzoč, ve, da so bile nevdržljiv, spontan, izraz upora proti nasilju. V Ptuiju je bil Slovenec opljuvan v pričo varstvenih organov, v Ljubljani je protestiral in policija in vojaštvo sta ga brez povoda razburila do skrajnosti. Vsako objokovanje septemberskih dogodkov je svoje vrste strahopetstvo. V »Naših Zapiskih« je pa to strahopetstvo pokrito še z denuncijantsko rjuho. Čakamo le še dokazov, s katerimi bo p. t. uredništvo »Zapiskov« potrdilo svoje poskušene denuncijantske očitke. Brez skrbi naj to stori, ne bomo mu ponovno očitali denuncijanstva. Sicer naj pa pretaka rajši obžalovalne solze nad uporom komune, budimpeštanskimi, berlinskimi itd. dogodki. Srečna socialna-demokracija! — Kar se ostalih, v eni sapi »izlajranih« pobožnih želja tiče, ni vredno odgovarjati. Gospodje okoli »Zapiskov«, vi struji ne boste pisali parta, razven tako smešno in žalostno otročjih, kakor je pričujoči!

»Deset let v Pragi«. Akad. društvo »Ilirija« v Pragi praznuje desetletnico svojega obstoja. Z ozirom na to praznovanje je vposlala »Ilirija« v »Slov. Narod«, v »Edinost« in končno tudi v praško »Union« slavnostni članek: »Deset let v Pragi«, ki naj poda bilanco Ilirijenege dela in podpre potrebnost njenega slavlja. Niti nam ne pride na misel, oporekati temu vpošiljanju članekov »Ilirije«; pravico ima razpoložiti delo desetih let in pravico ima tudi dalje napadati o priliki slavlja svojega dela narodno-radikalno dijaštvo v Pragi, zbrano v »Adriji«. Seveda je ta druga pravica le toliko časa poštena pravica, dokler ne pride v nesoglasje v našem slučaju n. pr. s pravico narodno-radikalne »Adrije«! Ker se je pa to zgodilo, smo prisiljeni stebre upravičenosti Ilirijenege slavlja kratkoma pokazati v popolnoma drugi sili in jakosti, kakor se je to zgodilo od strani jubilatke. Sama je dregnila tja, kamor ji v resnici ni bilo treba...

Pa si oglejmo bilanco dela »Ilirije«, podane v članku »Deset let v Pragi«. Najprej delo »Ilirije« za slovansko vzajemnost. Ta »dolga, desetletna doba bojev in truda nam je prinesla vseslovanske (!) gospodarske in umetniške razstave, zvezo slovanskih časnikarjev, slovansko zvezo učiteljev, slovansko sokolsko zvezo« in končno še »velikansko, pred desetimi leti (!) započeto delo slovenskega dijaštva na polju narodno gospodarskega zblizanja med Čehi in Slovenci.« Iz vsega srca smo hvaležni tej dobi, ki nam je tako pospešila

slovansko vzajemnost. Toda zakaj ne napiše »Ilirija« naravnost pod temi uspehi, da je to njeno delo? Ali zato ne, ker ima z njimi toliko opraviti, kakor s kugo, z lakoto, z vojskami, ki so se dogodile v dobi zadnjih desetih let!? Ali hoče mar prikriti, da so bili pravoverni »Ilirijani« proti temu, da študirajo Slovenci na čeških visokih šolah, da so nastopili proti »Praškemu podpornemu društvu«, ker zahteva od podpirancev, da študirajo na čeških šolah! Ali hočete morebiti celo tisto žalostno storijo zopet na svetlo? — Govorjenje o izpodrivanju nemškega kapitala potom češkega na Slovenskem s trditvijo, da smo se v glavnem otresli nemških tovaren, bi bilo treba pač dokazati. »Ilirija« bi na pr. morebiti mogla prispevati k manjšinskemu delu s takim referatom? Saj si lasti celo zaslugo ustanovitve narodnega kolka: ali je potem narodno-radikalna »Prosveta« po pomoti dobila tri pokroviteljnine od vodstva »C. M. D.« v zaslugo za narodni kolek? — Stavek »veliko je pridobil slovenski narod s tem, da so se naši člani (koliko?) zanimali za češko sokolstvo, proučevali veliko organizacijo Češkega Sokolstva in jo praktično uvedli pri nas itd.« je pisan s pogledom na drobno resnico skozi ikskrat zvečevalno steklo. Zdelo bi se, da S. S. Z. brez »Ilirije« ne bi mogla biti to, kar je! Tudi »Sokolski krožek« v Pragi bi procvital, ko bi jubulantke nikdar ne bilo! O tem ste si gg. »Ilirijani« pač tudi sami na jasnem! Na vse besedovanje slavnostnega članka se ne mislimo ozirati, za poskušnjo smo rekli dovolj. Pečati se imamo namreč s člankom še po drugi plati, zavračati moramo njega napade na narodno-radikalno dijaštvo, do katerih se je javno izpozabila ne le pro domo, ampak celo v za Čehes informativnem listu »Union!« — »Nekateri elementi«, tako stoji pisano, »so hoteli uničiti naše društvo, a vse zastonj. . . Narodni radikalci so že leta 1904. na vsak način hoteli uničiti »Ilirijo«, pa se jim ni posrečilo. Zvesti smo ostali svojim tradicijam, bojevali se bomo še v naprej za naše ideje.« Patus o zvestobi tradicijam lahko ostane v stavku, kakor je, drugo pa kriči po korekturi. Narodni radikalci so skušali kot mlada silna struja že leta 1904 uveljaviti svoj program v »Iliriji«, kar se jim je na izrednem občnem zboru z dne 27./2. 1905. posrečilo. Takrat je namreč »Ilirija« vzprejela program, ki je povsem zadovoljeval narodno-radikalne zahteve, saj so ga sestavili radikalci, s čimer so dovolj jasno pokazali, da hočejo v društvu delati; da morejo, o tem pa priča »Adrija«. Če je pa prišlo do secesije, je kriva nenarodno-radikalna večina, ki je ostala zvesta »tradicijam«, bolje nedelavnosti; »znanstveni odsek« je za radikalce v »Iliriji« neizpodbitno izpričevalo velikega razložka med frakcijama; ta odsek se je boril proti tisti »ideji« »Ilirije«, o kateri še danes ne vemo kaj, kje in kakšna je, oziroma vemo. Razodetje te »ideje« se v članku glasi takole:

»Ilirija« je vezala in veže vse pripadnike naših svobodomiselnih strank, vezala je člane ideja skupnosti in svobodomiselnosti, ki upošteva tudi tuje nazore, čeprav so različni v bistvu, ne da bi jih hotela *zakriti* *) z istim skupnim imenom.« — Brez jubulantke bi bilo znano, da upošteva vsaka svobodomiselnost tuje nazore; seveda se je moralo gornje napisati, da se je indirektno

*) Podčrtal jaz.

izza opla pokazalo na radikalce, češ to so tisti, ki niso svobodomiselní, to so oni, ki vedno rujejo, razdirajo! Seveda nam ne bo »Ilirija« priznala še drugega dela, ki spada sem, namreč, da na razdiranje sledi tudi zgradba. Gg. povejte naravnost, kar mislite, ne bojte se, da bi nas z besedo ubili: bolj nam boste všeč, kakor z namigovalnimi besedami à la »zakriti«. Recite: radikalci love pristaše; pa novega ne boste povedali ničesar, ta pesem je že tako prevaljana, pa vam je seveda »ideja« . . . Kar vas je v Pragi veste natanko, kaj nam je prineslo n. pr. vzprejetje resolucij našega lanskega sestanka. — Gg. ali je jubilej in žveplo isto? — In če piše »Ilirija«, da mora: »s posebnim veseljem zaznamovati korak . . . da si je skupno z vsemi jugoslovanskimi društvi (razven narodno-radikalnega društva »Adrije«) najela stanovanje«, potem je treba povedati, da se »posebno veselje« ni izplačalo, ker ni to res. Bolgari niso v skupnem stanovanju in slovenski klerikalci tudi ne, česar »Ilirijani« seveda ne vejo. Od šestih jugoslovanskih društev samo polovica v skupnem stanovanju. In vendar kar »posebno veselje!« Pred petimi leti se je zgodil ta korak, kje so pa uspehi, ki povzročajo »posebno veselje«? Ali so to, da se je moglo malo udariti vsled »prave svobodoljubnosti« po »Adriji«, češ samo ona dela zgago, ona ne pospešuje jugoslovanske ideje in to gospodje kajne, kljub temu, da so pisali »Adrijani« v »Hrvatski djak«, v »Zoro«, v »Val«, kljub temu, da so se edini trudili oživeti »Jugoslavijo«.

Do l. 1906. so bili tudi narodni radikalci v »Iliriji« in izvršili tu precej dela kar ste morebiti danes pozabili. Ali kako morete potem nam očitati ruvanje, nas nazvati z »nekateri elementi«, ko smo se raje umaknili in si osnovali svoje društvo, kjer nam je bilo možno razviti svojo delavnost in smo vam dali, priliko, da se nemoteno borite za svoje ideje. Ali sta tudi poznejši dve secesiji ruvali proti vaši ideji in zakaj ne omenjate teh? Zakaj ne omenjate še drugih reči, ki so se izvršili v prospeh slovanske vzajemnosti, prevode čeških del, manjšinsko delo, sajbi bil efekt vašega članke še večji. In vaše delo na polju narodno gospodarskega zblížanja, kje ga vidite? — »Pridno se delovali tudi naši različni klubi . . .« pravite. Farmaceutski je star šele eno leto in ima res tako skoro zaznamovati vse, kar se da zaznamovati v »Iliriji«. Omenjate tudi »Tehnični klub«, ki pa spada v prvi del našega odgovora . . . O delu »drugih, različnih« pa zgledno skromno molčite? . . .

Naše vednosti o »Iliriji« za vas gotovo ne bodo zadovoljive, ali sami ste nam pokazali, kje naj vas potipamo. In sedaj bi nam lahko tudi razložili, zakaj bo vaš praznik pomemben? Veselice, izleti, imenovanja, to je mimogrede izvršeno v vsakem društvu tekom let, kar ste navedli drugega dela, participiramo na njem tudi mi, oziroma sem ter tam le mi, izvzemši skupno stanovanje in 96 občnih zborov in 285 sej, česar vam tudi nimamo namena odrekati ali celo ruvati proti . . .

Le če pridete prihodnjič v domovino, ne govorite zopet, da ni med »Adrijo« in »Ilirijo« razlike, da danes ni več boja, ker to ni res, to je samo varanje ljudi. Če vi ne vidite razlike, če vi ne nasprotujete našemu narodno-radikalnemu programu, potem izvajajte konsekvence in postanite to, kar smo mi, ne govorite pa stvari, ki so neresnične. Mi vidimo razliko in jo bomo tudi vedno

povdarjali, ker nočemo, da bi morala »Adrija« pri proslavi svoje desetletnice navesti tako neveselo bilanco.

Vaše samohvale v slovenskih listih vam ne moremo šteti v zlo, pomagali ste si pač, kakor ste si mogli in znali. Čudimo se pa vaši naivnosti glede članka v »Union«? Ali gre ta na rovaš na vsak način ne čistim namenom ali vaši nevednosti? Menda ste mislili, da se bomo ustrašili slovanškega mnenja? Bodite uverjeni, še manj, kakor pred domačim, vam ne ostane dolžni odgovora pred tujim forum!

S. Železnikar.

»Teorija in praksa«. Odgovor na ta članek v 1.—2. številki »Omladine« prijavljajo dr. Rostohar v svoji reviji »Napredna Misel«. V prihodnji številki bomo prinesli ekscerpt, da ostane ta polemika v »Omladini« v glavnem skupaj.

PREGLED REVIJ.

La Coopération des Idées XVII. 1./III. 1912.: G. Deherme: Obramba srednjih slojev v Franciji. — G. de Contenson: Zaostajanje francoskega bogastva.

Mercure de France: 1./III.—16./IV. Octave Uzanne: Mme de Pompadour kot misliteljica, komedijantka in organizatorica intimnega gledališča. — René Martineau: Prvi poskus Léona Bloy. — Paul Louis: Kriza države.

La Voce 29./III. 12.: Eugenio Vaina: Albansko vprašanje.

Revue des deux Mondes LXXXII. 8./IV.: Paul Adam: Stéphanie (rom.) — E. Ollivier: Vojna l. 1870.

Xenien, feb. 1912: Št. Przybyszewski: Sodba (roman). — Wilhelm Bolze: Moderni ziranje antične tragedije. — Marec: Dr. Schreyer: Propadanje gledališča.

Pan 7./III.: F. Marec: Novo slikarstvo. — 28./III. R. Kayser: Wedekinds Franciska. Russkoe Bogatstvo, febr.: Mstislavskij: Brez hebrejev.

Muzeum. XXVIII. l. 3.: A. Szcycówna: Alfred Binet in njegove zasluge na polju deške psihologije in eksperimentalne logike.

Przegląd prawa i administracyi 37., 4.: W. Suchowiak: Karteli in razvoj strojne obrti v Avstriji in Galiciji. — E. Milewski: Kooperativizem in delavsko vprašanje. Świat Słowiański VIII. l.: Hrvatska pragmatična sankcija. — J. Magiera: Ostatki z pierwszych (Dr. J. Vošnjak i jego dodatki k spominom.)

Süddeutsche Monatshefte III. 13.: G. Kerschensteiner: Ljudska šola v Združenih državah. — A. Bettelheim: Stendhal-Beylov tržaški konsulat. (Avstrijska polic. in cenzorska akta.) — IV. 12. Farinelli: Pater Baumgartner. — G. Herm: O državnem dednem davku.

Gegenwart 41. 13.: E. v. Raintaler: O umetniškem delu T. Mannovem.

Przegląd Polski 183 550.: W. Horodyski: Józef Goluchowski, Filozof-romantik.

Българска Сбирка XIX. 4.: J. G. Dančev: Nacijonalizem v sodobnem francoskem romanu.

Съвременна Мисль III. 2.: Dr. Džidrov: Reforma administrativnega pravosodstva. — G. Vasilev: Avtonomija Macedonije in Albanije.

Novina 9—12: Fr. Tučný: Italijanski človek renesančne dobe.

Contemporary Review 5. 1912.: M. Macdonald: Home Rule Bill. — W. Dawson: Nemško socijalno zavarovanje.

The Nineteenth Century 5. 1912.: N. C. Macnamara: Fizijološka podstava vzgoje. — J. Bland: Žolta nevarnost.

Izdaja in oblastem odgovoren A. Ogris. — Tiska dr. E. Grégr in sin v Pragi.

ZNANSTVENA KNJIŽNICA „OMLADINE“

- I. PROF. DRTINA: **MISELNI RAZVOJ EVROPSKEGA ČLOVEŠTVA**
je dobiti za znižano ceno **K 2-50**, preje **K 4-20**.
- II. DR. M. ROSTOHAR: **UVOD V ZNANSTVENO MIŠLJENJE.**
Cena **K 5-20**.
- III. DR. L. NIEDERLE: **SLOVANSKI SVET.** Cena **K 4-50**.
- DR. K. OZVALD: **VOLJA IN DEJANJE** **K -70**.

UREDNIŠTVO JE SPREJELO SLEDEČE PUBLIKACIJE:

FR. MILČINSKI: **MUHOBORCI.** Založil L. Schwentner. Cena
2'50, vez. 3'50. Ljubljana 1912.

NOVAČAN: **NAŠA VAS.** Založila Kleinmayer in Bamberg.
Ljubljana 1912.

M. ARCIBAŠEV: **SLIKE IZ REVOLUCIJE.** Poslovenil A. Me-
lik. Založil Š. Klavs. Cena 1'60 K. Ljubljana 1912.

PAVEL POLJANEC: **KRATKA ZGODOVINA SLOVEN-
SKEGA NARODA.** Založil pisatelj v prid zgradbe sokolskega
doma v Mariboru. Cena 1 K; Maribor 1912.

PAVEL POLJANEC: **ČRTICE IZ SLOVENSKEGA POLITIČ-
NEGA DELA IN BOJA.** Založil »Mariborski Sokol«. Cena
80 v. Maribor 1912.

CENJENEMU DIJAŠTVU PRIPOROČA SVOJO TRGOVINO
S PAPIRJEM IN GALANTERIJO
MARIJA TIČAR
LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA,
NASPR. »ZLATI KAPLJI«. NAJCENEJŠI NAKUP VSEH POTREBSČIN.

Pred Božičem je izšlo kot tretja knjiga zbirke »Znanstvena knjižnica Omladine«, svetovno znano delo češkega znanstvenika prof. drja.

LUBORA NIEDERLE-A ,SLOVANSKI SVET'

Slovenski prevod je pomnožen za članek izpod peresa dr. Lončarja: »SOCIALNA ZGODOVINA SLOVENCEV« in referat g. Janka Mačkovška: »STATISTIKA SLOVENCEV«. Knjiga je prevedena do sedaj na francoski, angleški, ruski, poljski in slovenski jezik. Kritike so jo povsod sprejele skrajno laškavo. Tako je pisala francoska »L'Opinion«:

... son livre en général si sage, toujours scrupuleusement honnête et enseigne méticuleusement sur la départition ethnique.
(Marius-Ary Leblond, L'Opinion 23. 11. 10.)

... Knjiga podaja mnogo več, kakor obeta njen naslov. Iz knjige spoznamo teritorij, na katerem žive slovanski narodi in se seznamimo z zadnjimi rezultati statistike o posameznih slovanskih narodnostih, spoznamo pa tudi razvoj teh narodov in njih današnje stanje. — Dr. Lončarjev spis: »Socialna zgodovina« je najobsežnejši zgodovinski del, kar jih je v tej knjigi in tudi najtemeljitejši. Razprava zasluži vso pozornost. Knjigo toplo priporočamo, ker je izhoren pripomoček za spoznavanje slovanskih narodov.
(Slov. Narod, 3. januarja 1912.)

... Knjiga, kakoršne so že dolgo pogrešali vsi slovanski narodi in ki je bila posebno Slovenceem tako potrebna, kakor voda potniku v puščavi. Ceno knjige povzdiruje dejstvo, da ni slepo prestavljena, ampak obogatena za nas in za druge. Spis dr. Lončarja je tako temeljit in resen, kakor so le Lončarjeva dela, pouden za sodanje in bodoče narode. Enako potreben je bil tudi podatek znanega manjšinskega delavca J. Mačkovška: »Statistika Slovencev«. Knjiga, ki je naravnost epohalna, ne sme manjkati pri nobenem izobražencu, v nobeni šoli, posebno pedagogi ljudskih in srednjih šol jo morajo imeti in pridno uporabljati.
(Jutro, 7. dec. 1911.)

... Po čemer se ta spis (dr. Lončarjev) že posebej odlikuje, je preglednost gradiva, umljiva, mirno tekoče beseda, priprosto in premišljeno razlaganje, brez težkega balasta in neprijetnega zaletavanja. Za vsakega po kulturi in izobraženi stremčega človeka so postali spisi dr. Lončarja neobhodna potreba. Vsak slovenski izobraženec jih mora poznati, prečitati in preštudirati jih mora, ako hoče poznati nase politično in socialno življenje.
(Naši zapiski, 6—10, XIII. 1911.)

Dobili smo prevod znamenitega dela, o katerem smo že v I. Zvonu pisali. Nova sta dodatka dr. Lončarja in J. Mačkovška. Tako izpopolnjena knjiga naj ne manjka pri nobenem zavednem slovenskem izobražencu.
(I. Zvon, 131. XXXII. 1912.)

... Knjiga bi morala biti v rokah slednjega slovenskega inteligenta.
(Veda, 1. št. 11, 1912.)

Knjiga ima okusno zunanjo opremo in pregledno narodopisno karto slovanstva. Stane 4 K 50 vin. in se dobiva po knjigar- nah ali direktno

V 'BLASNIKOVİ TISKARNI'
: LJUBLJANA, BREG 12. :